hrvatski narodni ornamenat

Adela Pleše

HRVATSKI NAREDNI ORNAMENAT

UZORCI VEZOVA I TKIVA IZ SJEVERNOG
PODRUČJA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE

PRIRUČNIK ZA UKRASNO CRTANJE I ŽENSKI RUČNI RAD

SASTAVILA
ADELA PLEŠE
UPRAVITELJICA DRŽ. Ž. STRUČNE ŠKOLE U ZAGREBU U M

ZAGREB 1944

IZDANJE NAKLADNOG ODJELA HRVATSKE DRŽAVNE TISKARE

Najtoplije se zahvaljujem prof. gosp. Vladimiru Tkalčiću, upravitelju Hrvatskog državnog muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu, koji mi je svojim bogatim izkustvom i znanjem najpripravnije pomagao kod sastava ovoga priručnika.

Ujedno se zahvaljujem gdi Terezi Paulić, stručnjaku za tekstilni rad Hrvatskog državnog etnografskog muzeja u Zagrebu na izkazanim uslugama.

A. P.

Kao nastavnica ukrasnog crtanja na ženskim stručnim školama, osjetila sam sve potežkoće u obučavanju toga predmeta. U svim je naime, razredima propisano crtanje narodnog ornamenta bez ikakvih metodičko-didaktičkih uputa. Narodno je vezivo i tkivo često vrlo gusto i zbijeno, a ornamenat se može precrtati jedino uz pomoć povećala ili tako, da se uzorak para. U razredima s velikim brojem učenica ovakav je rad vrlo težak, gotovo nemoguć, a osim toga malo ima škola, koje bi posjedovale veće zbirke narodnih veziva i tkiva, da bi se i takav način rada mogao primieniti. Učitelji crtanja moraju ornamente crtati na školsku ploču ili moraju dopustiti, da učenice precrtavaju uzorke iz raznih modnih listova ili karata. Da takav mehanički rad nema nikakve odgojne vriednosti, ne treba dokazivati.

U tečajevima za učiteljice ukrasnog crtanja, koje sam posjećivala u inozemstvu, razvijali smo suvremeni ornamenat popunjavanjem temeljnih crta (Aufbaulinien). Taj način rada uvela sam i ja u školi. No naskoro sam uvidjela, da to nije ono pravo. Moda se mienja: što je danas liepo za kratko vrieme se preživi, postaje dosadno, staro, to više, što mi nemamo prilike, da čestim posjećivanjem takvih tečajeva naše znanje osvježujemo i upodpunjavamo, a nema ni prikladnih knjiga, koje bi nam mogle biti oslonom i vodičem u tom radu. To me je ponukalo, da pokušam s učenicama popunjavati temeljne crte onako, kako to radi naš narod u svome ornamentu, jer narodna se umjetnost nikada ne će i ne može preživjeti. Svoja sam izkustva sabrala u ovom priručniku sa željom, da se njima i drugi okoriste.

Napominjem, da kod crtanja ornamenta moramo biti vrlo oprezni. Kao što je za poučavanje glasbe potreban sluh, tako može i ornamentiku uspješno predavati samo onaj, tko je sposoban da vidi i osjeti izmjenu i redoslied abstraktnih oblika kao ritam ili kao nešto živo, nešto, što raste. Komu ta sposobnost nije dana, taj ne može razumjeti ornamenat, kao što i neglasben čovjek ne može razumjeti glasbu. U pjesništvu i glasbi nazivamo ritmom pravilno izmjenjivanje naglašenih i nenaglašenih slogova, odnosno glasova (tonova). I u prirodi proživljavamo ritmički tok raznih pokreta: kod hodanja, disanja, kucanja bila opetuju se isti pokreti, kod izmjene dana i noći, plime i oseke izjednačuju se raznovrstni pokreti. Prastaro načelo stvaranja ornamenta počiva na temelju, koji tvore suprotnosti, povezane u sklad. Te su suprotnosti: svietlo i sjena, upravljanje prema gore i dolje, lievo i desno, rast i opadanje i t. d. Suprotna počela povezana u bezkonačnom nizu prouzrokuju jedinstvo izražaja, koje mi doživljavamo kao ritam.

Naš narod živi u prirodi i proživljava ovakve suprotnosti. U pjevanju, glasbi, plesu i ornamentu izražava svoj prirođeni smisao za ritam i dinamiku. Cvatuća polja i livade, ljepote godišnjih doba profinjuju njegov osjećaj za boju.

Što zapravo razumievamo pod dinamikom u ornamentu? Nema oblika, koji ne bi bio izraz nekog pokreta, bio to rast, stremljenje prema gore, širenje samo u

jednom ili u raznim smjerovima. Gotovo svaki oblik sadržava u sebi predočbu težine ili lakoće, pokreta ili mira, napetosti ili popuštanja i t. d. Ovakvim promatranjem postaje svaki oblik za naše oko živ. Sposobnost osjećanja tih abstraktnih oblika kao nešto živo omogućuje nam shvaćanje i razumievanje dinamike oblika. Ta se dinamika najbolje očituje u simetričnim tvorbama, ravnotežom među njihovim često vrlo različnim dielovima.

Želimo li sami stvarati ornamenat, to moramo najprije prodrieti u gradnju i unutarnju vezu ornamenta. Zato su u ovom priručniku doneseni vezovi i tkiva s poculica, peča, košulja, marama i t. d. ne zbog toga, što ti ornamenti još ne bi bili poznati, već zato, da proučavajući s učenicama stare ornamente upoznamo njihovu strukturu, kako bi se i one navikle, da stvaraju nove ornamente po onim istim načelima, po kojima su ovi stari izgrađeni. U priručniku su obrađene gotovo sve tekstilne tehnike seoskog umieća. Najviše uzoraka doneseno je od vezova brojem radi toga, što vrste radova, koje se temelje na brojenju niti ne dopuštaju nepravilnosti, već naprotiv iziskuju najveću stegu, pa se učenice lako priviknu na oblikovno svladavanje ornamenta i na uredno izrađivanje. Strogost rada kod vezova brojem osposobit će ih, da i za vezove po pismu uzmognu stvarati skladne ornamentalne oblike.

Da je potrebno upoznati strukturu ornamenta, najbolje nam dokazuju oni loši i neukusni nacrti, koji se pod imenom »pečki vez« predcrtavaju u nekim trgovinama ženskog ručnog rada. Pojedini oblici sastavljeni su bezsmisleno i tako su nastali posve nevaljali ornamenti. I škole rade krivo, kad unose pečki vez u one krajeve, u kojima ga seljakinje nikada nisu radile. Učenice nauče način rada, a kako kasnije, kad izađu iz škole, nemaju uzoraka, precrtavaju s tvorničkih tkanina pojedine oblike, izrađuju ih pečkim vezom i tako mjesto narodnog ornamenta nastaju posve izkrivljeni radovi, prave nakarade.

U ovoj zbirci sabrani vezovi i tkiva iz Podravine, Posavine, Moslavine itd., t. j. iz panonske zone naše države i iz Like. Zbirka je uglavnom namienjena tim krajevima i to u prvome redu gradskim i malogradskim školama (srednjim i pučkim) zatim seoskim školama onih krajeva, u kojima je narodna umjetnost izumrla. U onim pak dielovima naše domovine, u kojima narodni ornamenat živi, mora se obratiti pažnja u prvom redu onim vezovima i upotrebljavati one ornamente, koji su se od davnine radili u kraju, u kojem se dotična škola nalazi. U starim domovima treba potražiti dobre starinske uzorke baba i prababa i nastojati, da se oni opet privedu u život. U krajevima, u kojima izgleda da nema narodne tradicije, treba nastojati, da se ipak pronađe, ako ne u istom mjestu, a ono u okolici koji domaći komad iz starine, pa uz pomoć ovoga priručnika i u njemu nađenih srodnih uzoraka i istih tehnika razvijati ornamente u duhu nađenoga domaćeg komada. Ako ni toga nema, onda bi se u tim krajevima smio upotrebljavati samo geometrijski ornamenat. Taj bi se geometrijski ornamenat mogao zapravo zvati elementarnim, jer leži izvan stilova i izvan vremenskih razdoblja, a javlja se već i u najstarijim kulturama. Isti se oblici razvijaju neovisno jedan od drugoga, pa ih nalazimo kod mnogih i različnih naroda i danas su još tako živi

i svježi, kao što su bili u početku. Zanimljivo je, da su kraj tolikih razlika u razvoju ljudskih zajednica i ljudskih rasa ti ornamenti slični i srodni. To ćemo shvatiti, ako uzmemo taj ornamenat kao ono što on jest, težnju čovjeka, da osjećaj ritma i pokreta, koji je u njemu, likovno izrazi.

Svi etnografski stručnjaci zastupaju načelo, da se građa jednog kraja ne smije prenositi u sela drugoga kraja. Ne bih željela, da se ovim priručnikom postigne protivno i da se uz pomoć ovoga pomagala čine pogrješke protiv tradicije naroda pojedinih krajeva. Ovaj priručnik ima u prvom redu zadaću, da posluži učenicama i nastavnicama kao put za upoznavanje raznih načina (tehnika) rada i vrsta ornamenata, njihove nutarnje građe (strukture) i kao putokaz za stvaranje novih ornamenata. Dakako, da uz tu zadaću treba da upozori na praktičnu i odgojnu vriednost ovog predmeta kao i na primjenu ornamenta. s obzirom na praktični i estetski zahtjev. Zato se ovaj priručnik ne smije smatrati izključivo kao zbirka ornamenata, već kao zbirka primjera za tumačenje pri postupku kod obuke u crtanju ornamenata. Bilo bi poželjno, da taj priručnik ponuka koju od nastavnica iz drugih dielova naše domovine, da se tako upodpuni stručna književnost na ovom području.

U našim narodnim vezovima nalazimo ove vrste ornamenata:

a) neomeđeni ornamenat (ornamenat, koji se može ponavljati u svim smjerovima), vidi list 11., 13., 14., i t. d.

b) tekući ornamenat ili pruga (ornamenat, koji se može ponavljati samo u dva suprotna smjera), vidi list 1., 2., 3., i t. d. Pruge na listu 12. br. 1 i na listu 17. br. 2 i t. d. mogle bi se nastaviti i kao neomeđeni ornamenti.

c) omeđeni ornamenat na pr. zviezde, drvca, grančice. To su oblici, koji se ne mogu nastavljati, koji svaki za sebe čine cjelinu, a koji poredani jedan do drugoga tvore pruge (vidi list 9.) odnosno neomeđeni ornamenat, ako se ponavljaju u svim smjerovima (vidi 1. i 3. uzorak na listu 7. i list 8.).

Po svome sadržaju narodni je ornamenat ponajčešće geometrijski (vidi list 13., 14., i t. d.), zatim geometrizirani biljevni (vidi list 7. br. 1 i 3) i stilizirani biljevni (vidi pečki vez list 50. i 51.), dok je figuralni ornamenat riedko zastupan. Samo kadkad nailazimo na stilizirane ptice, a još rjeđe na ljudske oblike.

A sada da redom prolistamo knjigu, da se ustavimo na pojedinim ornamentima i da ih razmotrimo.

Na listu 1. su pruge. U prvome su redu temeljne crte: obična slomljena crta br. 1, zatim široka slomljena crta br. 2 i br. 3 crta sastavljena od crta br. 1 i 2. Zanimljivo je promatrati, kako su nastale ove prugice: iz vrhova slomljene crte izrasli su okomito prema gore trokutići (br. 4, 8), četvorinice (br. 14), listići (br. 7, 16) ili mali križevi (br. 11). Kod brojeva 18, 19, 21, 22, temeljna se crta popunjava listićima, koji iz vrhova rastu koso gore, a u zadnjem redu br. 24 i 25 koso gore i dolje. U trećem stupcu prikazane su pruge, na kojima se ornamenat razvija na samoj kosoj crti (br. 15, 17 i 20) ili se ta kosa crta proširuje u četvo-

rinice (br. 10), zvjezdice (br. 13) i t. d. Ako na ovaj način naučimo učenice čitati ornamenat, one će lako na listu 2. i same svaku prugu pročitati, t. j. njima će biti odmah jasno, kako je koja pruga nastala. Eto odmah širokoga polja za samostalan rad, jer ako učenicama zadamo, da i same popunjavaju temeljne crte, kako smo to vidjeli kod narodnog ornamenta, sigurno će mnoga od njih sastaviti prugu, koja bi se mogla upotriebiti za vezenje. Dakako, da bi za izrađivanje dolazili u obzir samo najbolji radovi, naročito oni, koji najviše odgovaraju duhu narodnog ornamenta.

Na listu 3. temeljna se slomljena crta popunja iz vrhova, ali ne prema izvanjoj strani, nego prema unutra, t. j. ornamenat se razvija u poljima između slomljenih crta (br. 1, 2, 3). Pruge br. 4, 5, 9 temelje se na prekriženim crtama, a praznine između njih popunjavaju se četvorinicama (br. 4) trokutićima (br. 5) ili se krajevi prekriženih crta svršavaju malim trokutima (br. 9). Kod pruga 10, 11, 12, 13, temeljna je crta okomica, iz koje rastu kose crte. Krajevi ovih kosih crta savijeni su unutra (list 3. br. 10) ili napolje (list 4. br. 5, i srednji dio br. 6). Na listu 4. kod broja 7 dulje se kose crte svršavaju geometrijskim oblikom, dok su kratke crte savijene prema van ili su savijene okomito prema gore. Na listu 3. kod broja 12 te se kose crte svršavaju malim cvjetićima, ili iz njih rastu listići (br. 13). Zanimljivi su na 4. listu uzorci br. 1 i 2, gdje je i površina između kosih crta izpunjena.

Na listu 5. vidimo sama drvca. U prvom redu kod br. 1 i 2 temelj je trokut iz kojeg rastu listići. Kod br. 3, 4 temelj je četvorina. Kod br. 6, 8, 10, 11 vidimo okomitu crtu, kojoj iz podnožja rastu kose crte prema gore kao grane na drvcu, te svaka grančica svršava trokutićima (br. 6) ili je čitavo drvce sastavljeno od trokutića (br. 8, 12) i t. d. Okomita crta kod broja 7 prekrižena je vodoravnom crtom, a mogu uz vodoravne crte izrasti i kose crte (br. 9). — Iz takvih se drvca može sastaviti i neomeđeni ornamenat (list 8. br. 2) ili pruga (list 12. br. 4 i 5).

Na listu 8. u uzorku 1. između vodoravnih se crta pravilno izmjenjuju dvovrstni oblici: drvca s grančicama savijenim prema dolje i diagonalno postavljene četvorine.

Na listu 9. vidimo pruge sastavljene od pojedinih omeđenih oblika. Kod uzorka br. 1 latice cvieta savijene su unutra, dok su latice cvieta kod br. 6 savijene prema van. Pruge br. 3 i 5 su trolisti; latice trolista br. 5 izlaze iz jedne točke diagonale, dok su latice trolista br.3 uzporedne i izlaze iz vrhova cvieta izrađenog u četvorini. Zanimljivo je, da cvjetovi navedenih pruga mienjaju smjer: jedan cviet raste od lieva na desno, drugi od desna na lievo. To se vidi i kod uzorka br. 2.

Na listu 10. su pruge iz Prigorja (Zagreb). Pruga br. 1 sastavljena je od diagonalno postavljenih četvorina, koje se sastoje od 4 manje četvorine. Pruga br. 2 sastavljena je od srdca; vrhovi od 4 po 4 srdca okrenuti su prema sredini i tvore zviezdu. I kod uzorka br. 3 pojedine su zviezde sastavljene od 4 manje diagonalno postavljene četvorine, povezane širokim crtama. Temelj uzorka br. 4 je široki, diagonalno postavljeni križ. U nastalim prazninama smještene su četvorine.

Na listu 11. vidimo neomeđene ornamente. Kod br. 1 i 2 ornamenat je sastavljen od trokutića i ravnih kosih crta, a kod br. 3 i 4 od kosih pačetvorina i pravokutnika. Kod br. 5 ploha je diagonalnim crtama razdieljena u četvorine, u koje su opet ucrtane crne četvorine. Ako mehanički izpunimo prazninu, koja je ostala nakon što smo ucrtali crne četvorine, dobit ćemo ornamenat br. 5. Kod broja 8 temelj su slomljene crte, kojima se vrhovi dotiču. Nastale praznine opet su četvorine, koje možemo po volji popunjavati. U tom je ornamentu crna četvorinica smještena u sredinu i obkoljena crvenim crtama, koje se produžuju preko vrhova četvorine. Na istom se načelu temelji i ornamenat na listu 13. br. 2, samo što je ovdje i crvena crta obrubljena zelenom.

Na listu 14. na stranicama četvorine uzoraka br. 1 i 2 nanizani su trokutići; slobodni prostor izpunjen je kod broja 1 dvostrukim križem, a kod broja 2 jednostavnim križem. Kod br. 3 naizmjence su na kosim crtama smještene četvorine i trokutići; u praznoj plohi nastala je zviezda. Ako pažljivo promatramo bilo koji od daljnjih ornamenata, lako ćemo odgonetnuti njegov temeljni motiv, a kada to znademo, moći ćemo i sami stvoriti nešto drugo. Sustavno provedeno promatranje predpostavka je i put, da se stvar doživi i da postane našom svojinom. Nije dosta, da se stari uzorci uviek samo precrtavaju; moramo nastojati, da odgojimo pokoljenje, koje će u istom duhu i samo znati stvarati, koje ne će živjeti samo od onoga, što su stari stvorili. Tek onda, kad budemo tako postupali, naša će starinska narodna umjetnost biti neizcrpivo vrelo stvaranja.

Na listu 15. kod ornamenta br. 1 i 3 nailazimo na kuke, koje se na ornamentima ponavljaju u različitim smještajima (vidi list 16. br. 1, 2, 3, list 18. br. 1, 2, 4, list 19., 20., 21. i t. d.). Kad bi se praznina među kukama na listu 15. br. 3, koja ima oblik slova »S« jednom drugom bojom jače naglasila, ornamenat bi posve drugačije djelovao.

Na listu 32. su lančanci iz Like. Kod br. 1 vidimo diagonalno postavljene križeve, okružene drugom bojom. Između križeva su točke. Kod br. 2 križevi se dotiču; sredine su izpunjene četvorinama, okruženim drugom bojom, dok su uzporedno s krakovima križa ucrtana srdca. Kod br. 3 križevi su okruženi crtom, koja se prema vrhu kraka savija i tvori lievo i desno zavijutke. Kod br. 4 okomiti je križ prekrižen diagonalno postavljenim križem. Crta, koja okružuje jedan od tih križeva, tvori 3 zavijutka. Zanimljivo je, da su dva po dva diagonalno postavljena oblika iste boje. Kod br. 5 temelj je slomljena crta. Nastale praznine popunjene su trokutima, od kojih jedna stranica tvori zavijutak prema unutra. Dva po dva susjedna trokuta iste su boje. Trokutiće sa zavijutkom na jednoj stranici vidimo i kod pruge br. 6. Br. 7 je neomeđeni ornamenat sastavljen od opisanih trokutića, dok je kod br. 8 crta, koja okružuje trokut, produljena preko vrha trokuta, savijena prema unutra i okružena crtom, koja tvori nekoliko zavijutaka. Kod br. 9 temelj je veliko slovo »S«. Taj oblik nalazimo kod vezova svih vrsta, kod svih naroda već u najstarije vrieme. U našoj zbirci zastupan je taj oblik na listu 6. br. 3 (praznina) list 15 br. 3 list 25. br. 3, 4, 12, list 28. posljednji uzorak. Oblik »S« na listu 32. kod br. 9 okružen je drugom crtom, koja, da

izpuni praznine, tvori po nekoliko zavijutaka. Crta, koja okružuje temeljni »S«, mienja u polovici boju. Kod br. 10 vidimo polovicu oblika »S«, a kod br. 11 polovice su oblika »S« simetrično postavljene. Kod br. 12 temeljna slomljena crta počinje i svršava polovicom oblika slova »S«. Crta, koja okružuje temeljnu slomljenu crtu, bogata je zavijutcima. Polovice slova »S« vidimo i kod 1. uzorka na slici 33.; dvie po dvie polovice slova »S« izlaze simetrično iz vrhova okomito postavljene elipse. Zanimljive su 3 sliedeće zviezde: sa stranica diagonalno postavljenih križeva odvija se u 1. i 3. zviezdi po jedna polovica slova »S«, a kod druge zviezde 2 simetrično postavljene polovice slova »S«. Nastale praznine izpunjene su zavijutcima. Kod crtanja te vrste ornamenata potreban je osobiti oprez, da se ne bi izgubilo narodno obilježje.

Na listu 34. pruga br. 1 sastavljena je od pačetvorina izpunjenih rupicama; u prazninama su diagonalno postavljene grančice s punjenim listićima. Kod br. 3 tvore temelj trokuti, praznine su kao i kod br. 1 popunjene grančicama.

Vidjeli smo, da kod vezova brojem prevladava slomljena crta; kod vezova po pismu (bielog i pečkog veza) najčešće je temelj valovita crta.

Na listu 34. kod br. 2 iz sredine se valovite crte lievo i desno odvajaju grančice s punjenim listićima; kod br. 4 su u praznim poljima smještene zvjezdice, a iz vrhova valovite crte izrasle su grančice. Na listu 35. vidimo kod br. 1, 3, 5 i 6 kao temelj valovitu crtu, iz koje lievo i desno rastu cvjetići i grančice s listićina i to iz sredine kao i sa vrhova slomljene crte. List 36. je popunjen drvcima. Od okomite crte odvajaju se lievo i desno grančice ili cvjetovi bilo koso (br. 2, 4, 8, 9, 10) ili su uz kose grančice izrasle grančice savijene prema dolje (br. 1, 3, 6). Kod uzoraka br. 7 i 11 grančice su savijene prema gore.

Na listu 45. pruge su izrađene pečkim vezom. Ako ih točnije promotrimo, naći ćemo isti način izgrađivanja kao i kod vezova brojem. Imamo običnu slomljenu crtu (br. 3—6), kojoj se iz vrha ornament razvija, i to u poljima slomljene crte. Zatim vidimo, da se ornamenat iz ravne crte nastavlja lievo i desno. U posljednjem je redu temelj meandar.

Na listu 46. temelji su valovite crte, jednostavna i dvostruko savijena, a u posljednjem se redu iz valovite crte odvajaju ogranci lievo i desno; taj je ornamenat sastavljen kao okomica (vertikala) pa kao takav mnogo bolje djeluje. Ponajčešće su uzorci za pečki vez složeni (komponirani) kao cvjetne grane u pravom kutu; te grane prekrivaju površin ı četvorine ili pačetvorine (list 49.—51.).

Prema izloženom, učenice će lako pod vodstvom etnografski izpravno školovanih nastavnika samostalno crtati ornamenat. Takvim radom zadovoljit ćemo zahtjeve naučne osnove, koja u svim razredima srednjih, stručnih, a i pučkih škola propisuje narodni ornamenat i kod obuke u ženskom ručnom radu i kod prostoručnog crtanja. Zadovoljit ćemo i zahtjeve suvremene pedagogije, jer ona obuci u ženskom ručnom radu daje veliku važnost i traži, da se, osim upoznavanja i sticanja vještine različitih načina ženskog ručnog rada, posveti više pažnje uzgojnoj strani, t. j. vriednosti ovoga predmeta, jer se njime obrazuje, osim

vještine ruke, misao, čuvstvo i volja. Razvija se pažnja, stiče se množtvo zorova i predočaba, na osnovu kojih se stvaraju pojmovi kao počela mišljenja, zatim suđenje i zaključivanje. Veliki broj predočaba omogućuje mašti bogatstvo tvorevina i pogoduje razvitku stvaralačke ili produktivne i reproduktivne mašte. I pamćenje se razvija i jača. Učenice se upoznavaju s oblicima, bojama, razmjerima (proporcijama), slaganjem boja i određivanjem mjesta uzorku. Same odabiru ornamenat, te se na taj način u njima odgaja samostalnost. Odabrano slažu u skladnu cjelinu, što razvija i oplemenjuje estetska čuvstva i ukus. Uz sigurno će se vodstvo dobar prirođeni smisao za liepo usavršiti, a manjkav razviti bar do neke granice.

Ručnim radom i crtanjem razvijaju se i voljna svojstva, na pr.: točnost, urednost, uztrajnost, volja za rad, svladavanje napora, savjestnost, veselje nad radom i zadovoljstvo iza svršenog rada. Učenice se upoznavaju tekovinama duhovne kulture hrvatskog naroda na tom području, opajaju se njihovim ljepotama i skladnošću i ponose se, što su i one Hrvatice, članovi hrvatskoga naroda, koji je sve te ljepote stvorio. Tako i tim predmetima pridonosimo razvitku narodne sviesti naših učenica.

Ornamenat ima uviek estetsku svrhu i može djelovati samo na predmetu: na građevini, u stanovima, na raznim ukrasnim predmetima, sagovima, tkaninama ili na odjeći. Ornamenat djeluje kao dio predmeta ili pokriva čitav predmet. On može predmet naglasiti, razdieliti, oživje i, može predmetu dati osjećaj težine ili lakoće, a u prvome redu povećava vriednost predmeta. Ornamenat bez predmeta nema vriednosti, on tek s pomoću predmeta dobiva jasnoću, bogatstvo i punoću. Zato je neobhodno potrebno, da učenice nauče prosuđivati, kakovo se tvorivo može upotriebiti za neki predmet i kakvo je tvorivo najzgodnije za ukrašavanje. Predmeti za svakdanju upotrebu mogu se ukrasivati istim ili srodnim tvorivom. Tako se na lanenoj ili pamučnoj tkanini na primjer veze isto takvom niti, a može se uzeti i svilena nit, koja se dobro pere. Obćenito vriedi ovo pravilo, ali imade izuzetaka kod predmeta, koji služe samo kao ukras, a moraju se brižno čuvati, na pr. umjetnički predmeti izvezeni metalnim žicama i urešeni dragim kamenjem, osobito kod crkvenog ruha. Ako se predmet mora prati, treba upotrebljavati samo ono tvorivo, koje podnosi pranje, t. j. tkivo, koje u pranju ne gubi boju, koje se ne vora, ne steže i ne razpada.

Hoćemo li ukrašenim predmetom postići estetsko djelovanje, moramo nastojati, da ornamenat bude valjano primienjen na neki određeni predmet. Ukras mora biti uviek u razmjeru (proporciji) i skladu s veličinom i oblikom predmeta, koji se izrađuje. Ako je ornamenat tako sastavljen, da se može nastavljati u uzpravnom smjeru, to se on smije primieniti samo u tom smjeru. (Vidi list br. 4, 9, 27). To isto vriedi i za ornamenat, koji se može nastavljati samo u vodoravnom smjeru (vidi list 6. br. 7 i 8, list 30. i 31. i t. d.). Kod smještaja ukrasa moramo najprije odrediti, koji dio predmeta treba da bude ornamentom naglašen, da li uglovi, rubovi, sredina, ili će čitav predmet (stolnjak, prostirka, jastuk) biti prekriven laganim razbacanim uzorkom ili kojim drugim neomeđenim ornamentom.

Ukras može biti poredan i u uzporedne redove, uzpravne ili vodoravne. To vrlo dobro odgovara duhu narodnog ukrašavanja, jer samo tkanje nalaže uzporedne redove. Ornamenat ne smije djelovati nemirno, a ni raztrgano, već mora sačinjavati skladnu cjelinu. Isto tako ne valja pojedine oblike sa tkanina prenositi na zemljane proizvode, šare sa ćilima ili peča na zemljane vaze, tanjure i t. d., nego ih treba za te predmete preudesiti.

Narodni ornamenat može se vrlo uspješno upotriebiti kao ukras za sve vrste rublja (žensko, dječje, posteljno i stolno rublje), za haljine, za uljepšavanje stana (zastori, jastuci, prostirke, sagovi i t. d.) i za crkvu (misno ruho, oltarnici i t. d.). Kako ćemo ukrasiti naša odiela, poučit će nas najbolje starinska seljačka odiela, jer su naše seljakinje stavljale ukras samo ondje, gdje mu je doista pravo mjesto. One su ornamenat upotrebljavale, da ublaže jednoličnost (monotoniju) praznih, vidljivih površina, zatim uz rubove, ili su ga upotrebljavale, da ukrase i da prikriju mjesto, gdje je tkanina sastavljena.

U novije doba baš naše seljakinje i poluseljakinje mnogo grieše u primjeni ornamenta. Utjecajem tvorničke robe i mode izkvarile su svoj dobri, tradicionalni ukus, osobito u nekim krajevima. Moderniziraju haljine, ukrašuju pojedine njihove dielove bez ikakva reda i smisla. U nekim pak krajevima utkivaju ili izvezuju u odiela goleme ruže, koje svojom glomaznošću i neukusnim bojama upravo neugodno djeluju. I tu bi škola morala utjecati. Učenicima bi trebalo pokazati koji starinski narodni odjevni predmet vezen ili protkan dobrim, trajnim i skladnim bojama i valjano primienjenim uzorkom, te jedan novi predmet i navesti ih, da same prosude, zašto su oni starinski predmeti liepi i skladni, a ovi novi neukusni. Učenice moraju uvidjeti, da su ti novi predmeti i nepraktični, jer je ponajčešće vezeno vunom ili umjetnom svilom na bielom platnu, što nikako ne podnosi pranje. Da učenice uzmognu naučiti razpoznavati vrste i kakvoću tkanina, morala bi svaka škola posjedovati zbirku raznih tkanina, tkiva i veziva, zatim raznih vrsta vune, pamuka i svile.

Svaki predmet, koji se radi bio on odjevni ili ukrasni, mora odgovarati svrsi, kojoj je namienjen. I u tome se kod nas mnogo grieši. Evo primjera: jastuk se stavlja na divan, da se na nj naslonimo. Kako su nelogični i neumjestni jastuci u obliku srdca sa zrcalima, kojima se oponaša licitarsko srdce, ili jastuci u obliku lepeze, cvieta, ili oni, koji imaju masivnu sadrenu ili voštanu glavu u sredini, na koju je gotovo opasno nasloniti se. Jastuk može biti i samo za ukras, ali zato mora ipak odgovarati svojoj prvotnoj i glavnoj svrsi.

A sada nekoliko rieči o boji. Dužnost je škole, da nauči učenice razlikovati boje i da u učenicama probudi osjećaj za razliku među pojedinim bojama s obzirom na tonove (svietle-tamne), za djelovanje boja, njihov sastav i odnos. Učenice će lako shvatiti, da tople boje žuta, narančasta i crvena djeluju na nas kao nešto sunčano, vedro i veselo, i obratno, da hladne boje, mješavine modrih, zelenih, sivih i ljubičastih boja djeluju kao nešto hladno i neveselo. Bude li odnos među bojama dobro odabran, doći ćemo slaganjem toplih i hladnih boja do liepih sastava boja. Jedna žestoka suprotna (kontrastna) boja može u ornamentu vrlo dobro djelovati,

ako su njome okruženi samo pojedini oblici ili ako je poput bisera smještena u sredinu kojeg cvieta. Ta ista boja mogla bi biti vrlo neugodna, ako bi je u ornamentu bilo previše. Zato je, kako je već spomenuto, važno odrediti valjani odnos među odabranim bojama. Kad budu učenice naučile izpravno ocjenjivati boje, one će s veseljem i zanimanjem promatrati sv oko sebe: u prirodi cvieće, lišće, ptice, u gradu izloge, nasade, na selu ili u etnografskom muzeju liepe proizvode našeg sela. Na taj će se način razvijati kod učenica estetski osjećaj, koji će svakom prilikom doći do izražaja: kod slaganj cvieća, odievanja, uredivanja stana, vrta i t. d. Djevojkama će biti jasno, da soba, u kojoj su primjerice zidovi, sagovi, prevlake modri, iziskuje koji predmet toplih boja (jastuk, prostirku, cviet), koji bi hladnoću modre boje ublažio i oživio, i obratno, da će u toplu žutu sobu vrlo dobro pristati kakav hladni modro-zeleni predmet. Razvijanje i oplemenjivanje estetskog čuvstva vrlo je potrebno i koristno osobito danas u doba jeftinih i loših proizvoda. Mladež, koja je odgojena, da svagdje traži ljepotu i da u njoj uživa, bit će sretna i zadovoljna. Nju će smetati i vriеđati svaki neukus i prostota. Ona će nastojati, da svaki njezin rad bude produhovljen i što bolje izveden. Gledajte naše selo i seljake! Svaka stvar, kojom se oni služe, odraz je njihovog osjećanja. Počevši od vretena i preslice, peče i poculice pa do drvene kupe i tikvice, sve je ukrašeno, izrezbareno i izvezeno. U svemu se osjeća ljepota i praizkonska potreba za ljepotom, u svemu se osjeća duša i koliko je osjećaja uloženo u taj rad, tolikom snagom djeluje na nas. Život izpunjen takvim radom je trajni užitak, neprekidno oduševljavanje.

Sve, što se u školi radi, neka bude jednostavno, ne prenatrpano ukrasom. Tvorivo neka bude dobro i trajno. Učenice moramo odvraćati od predmeta bazarskog značaja, od krivog sjaja i razkoši. Ako na takav način odgajamo u mladeži smisao i ljubav za liepo i dobro, za prave vrednote, ako u njima probudimo volju za rad, veselje nad vlastitim stvaranjem, pouzdanje u vlastitu snagu, onda smo im dali najviše, što im možemo dati. Stvarajući upoznat će i vriednost onoga, što su drugi stvorili, a sama će postati djelatnim i koristnim članovima svoga naroda, a po tome i ljudskoga družtva.

Literatura: Wolfgang von Wersin, Das elementare Ornament und seine Gesetzlichkeit.

OPIS BODOVA

1 Križići se mogu raditi na više načina. Način prikazan na ploči I/1 je najrazšireniji, a osim toga tim se načinom najlakše postizava, da svi križići idu istim smjerom, što je glavno pravilo za križiće. Taj je način najprikladniji za poučavanje učenica u školi. Križićima se ukrašuje žensko i mužko rublje i odielo, zatim krevetno i stolno rublje gotovo u svim dielovima Hrvatske. Ovo se vezivo može izrađivati navezom br. 16, 12 i 8 (DMC Stickgarn, spez. Qualität), a na debelom seljačkom platnu navezom br. 4 (DMC Stickgarn).

2 Pružanac (pružasti krstaci). I kod pružanca moraju svi bodovi imati isti smjer, zato se pružanac radi uviek slieva nadesno. Najprije se načini dugi kosi bod, a preko njega se vezu mali kosi bodovi ili se dugi kosi bod provuče izpod već izrađenih malih kosih bodova. Ima uzoraka, kod kojih je postignut naročiti utisak time, što su pojedini redovi ili oblici izrađeni protivnim smjerom (vidi list 1. br. 14 i list 9. br. 4). Nalazimo ga na rublju i odielu u Slavoniji.

3 Napuštanac ili čupavac radi se kao i pružanac, sàmo su bodovi vrlo rahli. Vezilje, koje još nisu dosta vješte, rade taj bod preko žbice iz metle, uslied čega su svi bodovi jednako napušteni. Njime Slavonke ukrašuju svoja odiela i podsuknje.

4 Pletenac se također uviek radi s lieva na desno. Radi toga se kao i kod pružanca i čupavca provuče nit izpod već izrađenih bodova, i to najčešće na pravoj, a kadkad i na krivoj strani. Time vezivo postaje puno. I kod ovog veza mienjaju seljakinje kao i kod pružanca i napuštanca smjerove bodova, pa vezivo dobiva posve drugi izgled. Pletencem ukrašuju žene u Posavini svoje poculice.

5 Plosni kosi bod radi se u duljinu preko 4, a u širinu preko 2 niti, t. j. u duljinu mora biti dva puta više niti nego u širinu. Nalazimo ga kod žumberačkog veza (vidi list 25. br. 1—4), a vidimo ga i na poculicama u Hrv. Posavini.

Za ove posljednje 4 vrste veziva uzima se navez br. 12. i 8 (DMC Stickgarn spez. Qualität) ili DMC »Perlgarn« br. 3, 5, 8.

6 Obični se lančanac radi u mnogim krajevima naše domovine. Na listovima br. 30 i 31 vidimo ukrase s poculica iz Velikog Bukovca izrađene lančancem. Kod nas se obćenito smatra, da su navedeni ornamenti slovačkog podrietla, dok se u Slovačkoj smatralo, da su slični ukrasi hrvatskog podrietla. Na listovima br. 32 i 33 vidimo lančance iz Like s pregača, čarapa, torbaka, pojasa i t. d. izrađene na čohi. Veze se tankom iglom i tankim pamukom ili svilom; u najviše slučajeva igla se ne provlači kroz tkaninu, već samo njenom gornjom površinom. U Lici zovu taj bod lančenjak. Lančanac vidimo i u uzorcima s bušenim vezom na ženskim rubinama i maramama u Slavoniji (vidi list

34. i 35.) te na ženskim odjevnim predmetima iz Sunje (vidi list 37., 38. i 39.), zatim uz pečki vez (vidi list 45. posljednji uzorak, list 46. br. 2, 3 i list 51. br. 1). Široki lančanac nalazimo na poculicama u Moslavini. Za vezenje upotrebljava se navez br. 8, 12, 16, 20, 25 (DMC Stickgarn spez. Qualität), DMC »Perlgarn« br. 5, 8, DMC »muliné« br. 25, zatim tanka vuna ili svila.

7 Običnim i širokim ovijancem okružuju seljakinje pojedine oblike izrađene pečkim vezom (vidi list 45.—52.). Kod primjene pečkog veza baš se u tome mnogo grieši, jer gotovo svi upotrebljavaju uz pečki vez samo obični ovijanac mjesto širokoga i običnoga. Ovijanac vidimo i uz bušeni vez (vidi list 34—36.) te uz sunjski vez (vidi list 39.). Izrađuje se istim tvorivom kao i lančanac.

8 i 9 Prepletenac je donesen na dva načina. Prvi se način (I br. 8) sastoji u tome, da su bodovi na krivoj strani okomiti, dok su bodovi kod drugog načina (I br. 9) na krivoj strani vodoravni. Prepletenac nalazimo na mužkim košuljama u Slavoniji i u svezi s pečkim vezom (list 45. 1. red). U Sunji izrađuju seljakinje listiće prepletencem i okružuju ih lančancem ili ovijancem (vidi list 39.). Prepletenac se može na razne načine preplesti navezom u istoj ili drugoj boji. Ako se prepletenac br. 9 radi na krivoj strani posve sitnim bodovima, dobiva vez na pravoj strani izpupčani (reljefni) izgled, što je vrlo prikladno za uresivanje finog rublja.

U nekim školama upotrebljava se za to vezivo izraz »janin bod«; to dolazi odatle, što se to vezivo mnogo izrađuje u gradu Janini u Grčkoj. Prepletenac se izrađuje istim tvorivom kao lančanac.

10 Dvostruka prekrštenica je raztegnuti prepletenac. Vidimo ga uz pečki vez (vidi list 46. br. 2, 3). Mnogi nazivaju taj vez »vrzin« bod. To je neuspjeli prievod njemačkog izraza »Hexenstich«. Izrađuje se istim tvorivom kao lančanac.

11 i 12 Opletušom ukrašuju seljakinje u Slavoniji i gornjoj Hrvatskoj ženske rubine te mužke gaće i košulje. Taj se vez može raditi brojem (list 43.) ili po pismu u svezi s bušenim vezom (list 36. br. 5). Ako se opletuša radi u svezi s bušenim vezom, upotrebljava se navez br. 16 i 12, a u uzorcima s brojenim nitima navez br. 12 i 8 (DMC Stickgarn spez. Qualität).

13 »U sitno« dolazi zajedno s povlakom (list 18. br. 4, list 20. br. 2), ili je čitava ploha tim bodom izpunjena (list 18. br. 3, list 22. br. 2). Kod te vrste rada potrebna je osobita pažnja, jer se kod mienjanja smjera, ako je tupi kut, bodovi križaju, dok se u šiljastom kutu bodovi sastaju.

14 Pisanac je način rada s obje strane posve jednak. U Đakovštini se pisancem ukrašuju ručnici (list 28. i 29.). Vrlo su liepi ručnici iz zbirke pok. kanonika Cepelića u Etnografskom muzeju u Zagrebu. Ima i slavonskih mužkih košulja ukrašenih pisancem. Radi se navezom br. 16, 12 i 8 (DMC Stickgarn spez. Qualität) a upotrebljava se i DMC »Perlgarn« br. 8.

15 Lozanje vidimo zajedno s povlakom i izrezancem (list 44. br. 2) na poculicama i košuljama, a radi se i uz pečki vez (list 45. red 3.). Kadkada se kriva strana upotrebljava kao prava zato nije kod »vrste bodova« obilježeno lice i naličje.

16 Plosni vez po pismu radi se na tkivu po nacrtanom uzorku. Kod drugog listića na slici II br. 18 dogodila se tiskarska pogrješka; igla mora biti zabodena u svršetak boda, a ne kao na slici kraj boda. Ako se vezivo izrađuje u bieloj boji, preporuča se nefrkani navez br. 25 (DMC flaches Stickgarn spez. Qualität), a može se upotriebiti i DMC »muliné« br. 25.

17 Povlaka je plosni vez brojem. Taj je način rada vrlo razširen. Njime se ukrašuju ženska i mužka odiela i rublje te posteljno i stolno rublje. Vrsta povlake je pozlatinski vez (vidi list 26. i 27.). Kod tog se veza izmjenjuju okomiti i vodoravni bodovi dok kod povlake imaju svi bodovi isti položaj. Kod povlake kao i kod pozlatinskog veza je stražnja strana jednaka prednjoj tek su pojedini bodovi ukošeni za jednu nit. Kako se navez ne dobiva u svim bojama, to se za to vezivo preporuča DMC »Perlgarn« br. 8 i 5, koji se dobiva u trgovinama u svim bojama navedenim u sliedećem poglavlju.

18 Opačak ili opačica (utkanica) dobila je ime zato, što se izpravno radi na krivoj strani. Taj je vez osobito razširen po Žumberku (list 25. br. 5—14), a nalazimo ga i u Lici. Radi se navezom br. 12 i 8 (DMC Stickgarn spez. Qualität) a upotrebljava se i DMC »Perlgarn« br. 8.

19 Pečki vez je vez po pismu. Upotrebljava se za urešavanje poculica, peča (odatle mu je ime) i drugoga ženskog odiela. Bilo je predvideno, da će se donieti jedna slika s izvornim seljačkim pečkim vezom no iz tehničkih razloga bilo je to nemoguće. Taj se vez nikako ne bi smio izrađivati u gradskim i polugradskim pučkim školama, jer je za te razrede pretežak, ako hoćemo, da bude izpravno izrađen. Radi se DMC mulinéom br. 25 ili svilom.

20 Obamet. Obamitanim se zubićima tkanina ponajčešće završuje. Obametom izrađuju žene u Sunji pojedine oblike (vidi list 38. i 39.). Ima i obamitanih rupica (vidi list 34. br. 2 i list 35. br. 6). Taj se vez najbolje radi nefrkanim navezom br. 25, 30 i 35 (DMC flaches Stickgarn, spez. Qualität), koji se dobiva samo u bieloj boji.

21 Kod bušenog je veza najvažnije, da se tkanina izpravno razreže. To se mora načiniti u smjeru niti, i to okomito i vodoravno. Ako se tako ne postupa, dobivaju rupice uglasti oblik. Bušeni se vez radi istim tvorivom kao obamet. Bušenim se vezom ukrašuju mužke i ženske rubine i marame u Slavoniji a i u okolici Karlovca.

22 Razplet. Početak razpleta je obični šuplji rub. Da se tkanina može ravno porubiti izvuku se niti; stezanjem i prišivanjem istih za podvinutu tkaninu nastaje šuplji rub. U želji, da se rub što bolje ukrasi, izvlači se više niti. Pojedini snopići niti omataju se koncem i međusobno spajaju i tako nastaje razplet. Taj je način rada vrlo razširen. Mnogo se radi u Slavoniji, napose u okolici Vinkovaca. Njim se ukrašuje žensko i mužko rublje, ženske haljine, razne prostirke i dr. Za izradbu se upotrebljava navez br. 16, 20, (DMC Stickgarn, spez. Qualität), DMC »Perlgarn« br. 8, DMC »muliné« br. 25. Vrlo su liepi razpleti izrađeni navezom u boji.

23 Izrazi »izrezanac« ili »isikavac« dolaze od rieči izrezati ili izsjeći. Ako je tkanina između mrežice izpunjena povlakom, onda je to grbež. Izrezanac i grbež vidimo na mužkim košuljama u Posavini (list 41.—44.). Ima vrlo liepih posavskih poculica izrađenih grbežom u boji. Za to se vezivo upotrebljava navez triju debljina. Mrežica se omata navezom u debljini niti tkiva (DMC Stickgarn No. 16); glavni oblici izrađuju se debljim navezom (br. 12), dok se sredina, izrađena povlakom izpunja još debljim navezom (br. 8).

24 Tvez se od izrezanca razlikuje po tome, što se kod tveza izvuče manje niti, a radi se na »redini« (riedkoj tkanini); niti se opliću dosta riedko. Ako se mrežica izpuni vrpanim uzorkom, onda se to nazivlje tvez po tvezu. Ovim načinom rada ukrašuju seljakinje u Sunji i okolici svoje odjevne predmete; pregače kao i rukavi rubina bogato su izvezeni lančancem, plosnim vezom te obamitanim cvjetovima i listovima, kojima je sredina izpunjena tvezom ili tvezom po tvezu (list 37.—39.). Ako se vez izrađuje u bieloj boji, upotrebljava se za obamitanje cvietova nefrkani navez br. 16, 20, 25 (DMC flaches Stickgarn, spez. Qualität). Sredine cvjetova omataju se tanjim navezom br. 20, 25, 30.

Sve navedene vrste radova mogu se vrlo liepo izrađivati na domaćem seljačkom platnu, što se osobito preporučuje. Odabrati se mora ona vrsta platna, koja najbolje odgovara pojedinim vrstama rada. Križići, pružanac, napuštanac i pletenac dobro se rade na »debeljašu«, kod kojega je potka i osnova iz tvoriva jednake debljine, a platno nije previše zbijeno, već rešetasto. Za pečki vez i lančanac uzima se tanko laneno platno, za povlaku, razplete, grbež nešto deblje, no razgovietno platno, na kojem se niti mogu dobro brojiti. Predmeti izrađeni na domaćem seljačkom platnu vrlo su liepi. Neravna površina platna tkanog rukom, one male nepravilnosti pune su duše, što će svatko osjetiti, tko to platno uzporedi s hladnom tvorničkom robom.

Velika se pažnja mora posvetiti izpravno odabranom tvorivu, kojim se vez izrađuje. Vez mora tkivo pokrivati. Kod križića, pružanca i pletenca mora nit biti nešto deblja od niti tkiva. Za povlaku i opačak potrebna je deblja nit nego za križiće, jer bodovi poredani jedni do drugih moraju tkaninu posve prekriti. Prije no što počnemo radom, potrebno je, da na krpici istoga tkiva obavimo pokus, koja bi debljina naveza najbolje odgovarala.

Na listu 52. su čipke rađene iglom, na listu 53. i 54. donesene su kačkane čipke, na listu 55. pletene, a na listu 56. čipke na balantiće, dok je na listu 57. prikazan priplet. Čipkarstvo je polje za sebe pa bi se moralo obraditi u posebnom svezku. U ovom priručniku doneseno je samo kao sastavni dio ukrašenih predmeta.

Čipka rađena iglom poznata je kod nas pod imenom pažke čipke. Javlja se na otocima i u Dalmaciji već u 17. stoljeću kao ukras ženske odjeće. Ona je nastavak šupljeg ruba i razpleta. Niti se izvlače uzduž tkanine, pojedine se skupine poprečnih niti izrežu i tako nastaje osnova (kostur), koja se iglom i koncem omata. Da bi se postignuli što ljepši oblici, provuku se diagonalne niti i tako se dobiva osmerokraka osnova, koja se koncentričnim krugovima dieli u

polja. Temeljne niti se obamiću i ukrašuju malim uzlićima (pikot) ili se u praznim poljima izrađuju gusto izvezeni trokutići, četvorine ili kose četvorine, koje se povezuju obamitanim lukovima ili kružnicama. Prema tome je ornamenat čipke rađene iglom uglavnom geometrijski. Čipka, koja se veze na samoj tkanini, zove se teg. S vremenom se ta čipka počela razvijati samostalno, odieljeno od tkanine. Pomoćne se niti napinju i pričvrste na tamni papir (radi očiju je najbolji modri), na koji se najprije izbode uzorak; izpod toga papira stavlja se drugi, jači, a zatim se oba papira pričvrste na jastučić punjen vunom. Obamitanjem i povezivanjem niti dobivaju se novi oblici čipke. U državnoj čipkarskoj školi na otoku Pagu izrađuju se vrlo liepe čipke, koje se uspješno primjenjuju na razne ukrasne predmete. Čipka rađena iglom izrađuje se lanenim koncem br. 25—70 (DMC Leinenspitzengarn).

Kačkanje nije u našem narodu osobito razvijeno. Čini se, da su taj način rada uvele škole. Pretežno su zastupane čipke, koje su rađene prema mrežkanim čipkama. Čipke se kačkaju kačkancem br. 60—100 (DMC cordonnet spécial).

Pletene se čipke rade uglavnom u Slavoniji kao ukrasni dio marama i rukava rubina. U svietu poznate su te čipke pod imenom »sriemskih čipaka«. U zbirci pletenih čipaka, što ju te izdala tvrdka DMC (III. serija), spomenuto je, da su te čipke zanimljive i karakterističıe zbog osobitih velikih rupica, koje da su posve različite od onih u drugim zemljama Evrope. Nažalost nije donesena nijedna čipka s tim velikim rupicama. Čipke se mogu izrađivati kačkancem br. 30—80 (DMC cordonnet spécial) ili koncem za pletenje br. 16—30, (DMC Leinenstrickgarn).

Osim navedenih vrsta čipaka izrađ vale su seljakinje već odavna čipke na balantiće, da njima ukrase svoje odjevne predmete ili svoj dom. One su čipkale čitavu zimu, a suvišak su prodavale na sajmovima. Čipke su izrađivane na četverouglastim jastucima, a kako nisu imale igle pribadače, pričvršćivale su niti trnom. Niti su namatale na balantiće, koji su bili vrlo liepo izrezbareni. U početku nisu imale posebne nacrte, već im je struktura grubog tkiva, kojim je jastuk bio presvučen, služila kao mrežotina, po kojoj su trnje pravilno zabadale u jastuk. U početku je ornamenat te čipke bio posve geometrijski, a tehnika ista kao i stare belgijske čipke. U kasnijim ornamentima upotrebljavale su seljakinje vitice i grančice. Ta čipka ima u ornamentu nešto praizkonsko naše. Dolazkom častnih otaca Pavlina u naše krajeve mienja se i izgled čipke. Pavlini su bogati red, koji gradi samostane i krasne crkve. Djevojke vide na oltarima i misnom ruhu razne barokne čipke pa i one u svoje radove unose nešto novo, što je poznato pod imenom hrvatski barok. Kad su strojevi počeli izrađivati čipku, koja je mnogo jeftinija, tvornička je roba domaću čipku gotovo uništila. Nastojanjem Trgovačke obrtne komore u Zagrebu, a kasnije Savske banovine, ta je čipka u Lepoglavi postigla savršenstvo u izradbi.

Čipke na balantiće izrađuju se lanenim koncem br. 16—40 (DMC Leinenspitzengarn). Za fine čipke upotrebljava se odgovarajući tanki konac sve do br. 1000.

Na listu 57. prikazan je priplet, zapravo šivana čipka. Priplet upotrebljavaju seljakinje za sastavljanje uzkog platna. U početku su to bili obični susretački bodovi, a kasnije se sastavljanjem tih bodova razmak među platnom proširivao, i nastao je nov način rada poznat pod imenom priplet. Priplet se izrađuje u Slavoniji na ženskom i mužkom rublju.

OZNAKE BOJA

Iz tehničkih razloga nisu svi uzorci mogli biti doneseni u izvornim bojama. Da to donekle izpravim, navest ću za veziva i tkiva brojeve boja prema karti boja tvrdke DMC. Time će biti pomoženo i onim učiteljicama, koje moraju naručivati tvorivo.

Jednobojna veziva na listovima br. 1, 3, 5, 8 izrađuju se crvenim navezom (DMC Stickgarn, spez. Qualität) br. 321, 309, 335 na bieloj tkanini a br. 498 na žućkastoj ili nebieljenoj tkanini. Kod vezova u 2 boje (listovi br. 2, 4, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 25, 26, 27, 28) najčešće je zastupana crvena i modra br. 321 i 312, ili crvena i crna br. 321 i 310, 351 i 310.

Slika 13. uzorak 1.: crvena 346, žuta 833, zelena 3346, crna 310.

Slika 13. uzorak 2.: crvena 891, žuta 726, zelena 3346, crna 310.

Slika 14. uzorak 1.: crvena 354, modra 590, zelena 3345, crna 310.

Slika 14. uzorak 2.: crvena 353, modra 336, zelena 3345 smeđa 938.

Slika 14. uzorak 3.: crvena 835, modra 925, zelena 3345 crna 310.

Slika 15. uzorak 1.: modra 311, zelena 3345, žuta 834.

Slika 15. uzorak 2.: modra 929, zelena 803, žuta 833.

Slika 15. uzorak 3.: modra 823, zelena 3346, žuta 833.

Slika 15. uzorak 4.: bakrenasta 401, modra 312, žuta 833.

Slika 16. uzorak 1.: crvena 900, zelena 731, crna 310.

Slika 16. uzorak 2.: crvena 900, modra 311, žuta 726, zelena 3346.

Slika 16. uzorak 3.: crvena 900, modra 311, žuta 725.

Slika 16. uzorak 4.: crvena 900, modra 924, žuta 832, zelena 3347.

Slika 17. uzorak 1.: crvena 891, modra 823, žuta 839, zelena 895, crna 310.

Slika 17. uzorak 2.: crvena 891, žuta 832, crna 310.

Slika 18. uzorak 1.: crvena 356, modra 927, zelena 3346, žuta 832, smeđa 938.

Slika 18. uzorak 2.: crvena 758, modra 932, zelena 3346, žuta 832, smeđa 938.

Slika 18. uzorak 3.: crvena 303, modra 591, žuta 833. smeđa 938.

Slika 18. uzorak 4.: crvena 835, modra 924, zelena 803, žuta 833, smeđa 938.

Slika 19.: crveno-smeđa 300, modra 312, zelena 895, žuta 781, crna 310; praznine se mogu izpuniti žućkastom bojom br. 834.

Slika 20. uzorak 1.: crvena 835, modra 925, zelena 803, žuta 832, crna 310.

Slika 20. uzorak 2.: crvena 401, modra 796, zelena 3346, žuta 402, crna 310 kosi križ može se izpuniti žućkastom bojom br. 834.

Slika 21.: bakrenasta 300, modra 518, zelena 895, žuta 781, svietložuta 834, crna 310.

Slika 22. uzorak 1.: modra 796, zelena 367, žuta 725, crna 310.

Slika 22. uzorak 2.: tamno i svielo ljubičasta 552 i 554, zelena 470, žuta 833, crna 310.

Slika 22. uzorak 3.: tamno ljubičasta 915, modra 924, zelena 319, žuta 833, crna 310.

Slika 23. uzorak 1.: tamno i svietlo ljubičasta 915, 376, zelena 3346, žuta 219, crna 310.

Slika 23. uzorak 2.: tamno i svietlo ljubičasta 915, 376, zelena 3346, žuta 833, crna 310.

Slika 23. uzorak 3.: tamno i svietlo ljubičasta 915, 315, 316, zelena 3346, žuta 832, crna 310.

Slika 24.: crna 310, žuta 783.

Slika 29.: ljubičasta 315, zelena 936, žuta 833, crna 310.

Slika 30. i 31.: crvena 349, modra 926, zelena 470, žuta 768.

Slika 32. i 33.: crvena 900, modra 925, zelena 906, žuta 726, svietlo žuta 746, crna 310.

Slika 45.: svietlo i tamno bakrenasta 357 i 303, modra 931, zelena 469, žuta 833, smeđa 938 ili crna 310.

Slika 46.: crvena 354, modra 336, zelena 3345, žuta 783, crna 310.

Slika 47.: svietlo i tamno bakrenasta 923, 920, modra 925, zelena 367, žućkasta 739, crna 310.

Slika 48.: bakrenasta 921, modra 591, zelena 3346, žuta 444, žućkasta 748, crna 310.

Slika 49. uzorak 1.: svietlo i tamno bakrenasta 402, 301, sivo zelena 503, zelena 3345, modra 825, žuta 726, 746, crna 310.

Slika 49. uzorak 2.: svietlo i tamno bakrenasta 402, 919, modra 931, zelena 3346, žuta 725, crna 310.

Slika 50. uzorak 1.: svietlo i tamno ljubičasta 316, 915, modra 925, zelena 3347, žuta 833, crna 310.

Slika 50. uzorak 2.: tamno ljubičasta 915, sivo zelena 504, 502, žuta 833, crna 310.

Slika 51. uzorak 1.: svietlo ljubičasta 316, svietlo i tamno zelena 368, 367, žuta 832, crna 310, svietlo žuta 746.

Slika 51. uzorak 2.: svietlo i tamno ljubičasta 316, 916, modra 925, sivo zelena 502, žuta 832, crna 310.

Boje navedene od 13. lista dalje dobivaju se samo u vrstama DMC »Perlgarn« i DMC »muliné spécial«. Navez (DMC Stickgarn, spez. Qualität) dobije se u svim bojama samo onda, ako se preko trgovaca naruči iz tvornice najmanje 5 kutija iste boje i iste debljine.

Na kraju ovog priručnika moram napomenuti još i to, da su svi ornamenti osim onih na listovima br. 45—51 i br. 52, 55, 56 i 57 crtani; izvorna veziva i tkiva su mnogo gušća i punija. U školi se ornamenti najuspješnije crtaju na papiru od 3 mm i to uzorci za povlaku redis perom br. 2 ili 2½, a za križiće redis perom br. 1 ili 1½.

OPIS SLIKA

I Vrste bodova: a) lice (prava strana), b) naličje (kriva strana).
II. Vrste bodova: a) lice (prava strana), b) naličje (kriva strana).

List 1. Ukrasi s rubova ženskih rubina iz Slavonije, izrađeni križićima i pružancem (br. 14).

List 2. Ukrasi sa ženskih rubina iz Slavonije, izrađeni križićima i pružancem (br. 5).

List 3. Ukrasi sa ženskih rubina iz Slavonije, izrađeni križićima, br. 2 i 6 križićima i pisancem, a br. 11 i 12 križićima i plosnim kosim bodom.

List 4. Ukrasi sa ženskih rubina iz Slavonije, izrađeni križićima, br. 1 križićima, povlakom i dvostrukom prekrštenicom, br. 2 križićima, povlakom, dvostrukom prekrštenicom i pisancem.

List 5. Ukrasi s rubova ženskih rubina iz Slavonije, izrađeni križićima, br. 6 križićima i plosnim kosim bodom a br. 9 križićima i pisancem.

List 6. Ukrasi sa ženskih rubina iz Slavonije, izrađeni križićima a br. 9 križićima i pisancem; uzorak br. 7 je iz Pušće Bistre.

List 7. Ukrasi sa ženskih rubina iz Slavonije, izrađeni križićima; br. 3 izrađen je pružancem.

List 8. Ukrasi sa ženskih nošnja iz Posavine, tkani opačnim preborom.

List 9. Ukrasi sa ženskih rubina iz Slavonije, izrađeni križićima (br. 2 i 3), pružancem (br. 1, 4 i 7) a br. 6 križićima i pisancem.

List. 10. Ukrasi sa ženske nošnje iz Prigorja (Zagreb), izrađeni križićima, br. 5 križićima i lančancem, a br. 4 i 6 križićima i pisancem.

List. 11. Ukrasi s poculica, br. 1 i 2 iz Posavine, ostali iz Sv. Ivana Žabno. Br. 2 vezen križićima, ostali tkani opačnim preborom.

List 12. Br. 1, 2, 3 ukrasi s poculica, br. 4, 5 ukrasi s peča, svi iz Moslavine, tkani opačnim preborom.

List 13. Ukrasi s presvlaka za jastuke iz Moslavine, tkani opačnim preborom.

List 14. Ukrasi s poculica iz okolice Križevaca. Br. 1 i 3 vezen križićima, br. 2 pletencem.

List 15. Ukrasi s poculica iz Posavine, tkani opačnim preborom.

List 16. Ukrasi s poculica iz Posavine, br. 2 vezen povlakom, ostali tkani opačnim preborom.

List 17. Br. 1 ukras s peče, br. 2 s poculice iz Posavine, tkani opačnim preborom.

List 18. Ukrasi s poculica jugoiztočno od Zagreba. Br. 1 i 2 tkani opačnim preborom, br. 3 vezen u sitno, br. 4 vezen povlakom i u sitno.

List 19. Dio posavske poculice iz okolice Sunje, vezene povlakom.

List 20. Dielovi poculica iz Posavine; br. 1 vezen povlakom, br. 2 povlakom i u sitno.

Sist 21. Dio poculice iz Posavine, vezen povlakom.

List 22. Dielovi poculica jugoiztočno od Zagreba. Br. 1 tkan opačnim preborom, br. 2 i 3 vezeni povlakom i u sitno.

List 23. Dielovi poculica iz okolice Sv. Ivana Žabno; br. 1 tkan opačnim preborom, br. 2 i 3 vezeni povlakom i u sitno.

List 24. Ukrasi sa ženske nošnje iz Brezovice, protkivani, guste pruge kod gornjeg uzorka su šibrane (rips).

List 25. Ukrasi sa ženskih nošnja (oplećа) iz Žumberka. Br. 1—4 izrađen plosnim kosim bodom, ostali vezeni opačkom, a br. 10, 11, 12 opačkom i plosnim kosim bodom.

List 26. Ukrasi s rubina iz Đakovštine, izrađeni pozlatinskim vezom i pisancem.

List 27. Ukrasi sa skuta rubina iz Đakovštine, izrađeni pozlatinskim vezom, a br. 1, 2, 4 pozlatinskim vezom i pisancem.

List 28. Ukrasi s ručnika iz Đakovštine, vezeni pisancem, a posljednji uzorak pisancem i kosim bodom.

List 29. Ukras s ručnika iz okolice Đakova, vezen pisancem.

List 30. Dielovi poculica iz Velikog Bukovca u Podravini, vezeni lančancem i plosnim vezom po pismu.

List 31. Dielovi poculica iz Velikog Bukovca u Podravini, vezeni lančancem, plosnim vezom po pismu i obametom; na rubovima su kačkani zubci.

List 32. Dielovi ukrasa s pojasa, torbaka, čarapa i pregača iz Like, vezeni lančamcem svilom na čohi (rizi).

List 33. Dielovi ukrasa s pojasa, torbaka, čarapa i pregača iz Like, vezeni lančancem svilom na čohi (rizi).

List 34. Br. 1 i 3 ukrasi s oplećа, br. 2 i 4 ukrasi s marama iz Slavonije, izrađeni bušenim vezom, plosnim vezom po pismu i ovijancem, a br. 4 i lančancem.

List 35. Ukrasi s rubina iz Slavonije, vezeni bušenim vezom, plosnim vezom po pismu, lančancem i ovijancem.

List 36. Ukrasi sa ženskih rubina i marama iz Podravine, vezeni bušenim vezom, plosnim vezom po pismu i ovijancem, a br. 5 i opletušom.

List 37. Ukrasi s rukava oplećа iz Sunje, vezeni lančancem, plosnim vezom po po pismu, tvezom a prvi uzorak i tvezom po tvezu.

List 38. Ukras s rukava oplećа iz Sunje, vezen obametom, lančancem, plosnim vezom po pismu i tvezom.

List 39. Ukras sa ženske pregače iz Sunje vezen plosnim vezom po pismu, obametom, lančancem, širokim i običnim ovijancem, prepletencem, tvezom i bušenim vezom.

List 40. Razpleti sa ženskih i mužkih rubina iz Slavonije naročito iz okolice Vinkovaca.

List 41. Ukrasi s mužkih košulja iz Posavine, izrađeni grbežom.

List 42. Ukras s mužke košulje iz Posavine izrađen grbežom.

List 43. Ukras s mužke košulje iz Posavine, izrađen grbežom i opletušom.

List 44. Ukras s mužkih košulja iz Posavine, izrađeni grbežom a br. 2 grbežom i lozanjem.

List 45. U 3. redu ukrasi s poculica iz Podravine; originali vezeni vunom i to pečkim vezom, lozanjem, ovijancem, a 2. uzorak 3. reda i plosnim vezom po pismu. Ostali ukrasi s peča iz Posavine, svi izrađeni pečkim vezom, a osim toga 1. red prepletencem i ovijancem, 2. red plosnim vezom po pismu, br. 1 i ovijancem, 4. red plosnim vezom po pismu, a 5. red lančancem, širokim ovijancem i plosnim vezom po pismu.

List 46. Br. 2 i 3 ukrasi s poculica iz Podravine, br. 1 i 4 iz Posavine svi izrađeni pečkim vezom, a osim toga br. 1 širokim ovijancem, br. 2 običnim i širokim ovijancem, lančancem i dvostrukom prekrštenicom, br. 3 običnim i širokim ovijancem, lančancem i dvostrukom prekrštenicom, a br. 4 ovijancem i plosnim vezom po pismu.

List 47. Ukras sa ženskog rukava iz Posavine, izrađen pečkim vezom, širokim ovijancem i plosnim vezom po pismu.

List 48. Ukrasi s peča iz Posavine, vezeni pečkim vezom, plosnim vezom po pismu te običnim i širokim ovijancem.

List 49. Ukrasi s peča iz Posavine, izrađeni pečkim vezom, običnim i širokim ovijancem i plosnim vezom po pismu.

List 50. Ukrasi s peča iz Posavine, izrađeni pečkim vezom, običnim i širokim ovijancem te plosnim vezom po pismu.

List 51. Ukrasi s peča iz Posavine, izrađeni pečkim vezom, običnim i širokim ovijancem, lančancm (br. 1) te plosnim vezom po pismu.

List 52. Čipke rađene iglom. Ukrasi sa ženskih košulja s otoka Paga.

List 53. Kačkane čipke s ručnika i poculica iz gornje Hrvatske.

List 54. Kačkane čipke s ručnika i poculica iz gornje Hrvatske.

List 55. Pletene čipke s marama iz Harkanovaca, Koške i Bizovca.

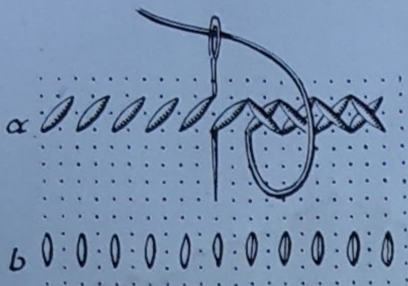
List 56. Čipke na balantiće s poculica iz gornje Hrvatske.

List 57. Priplet, šivana čipka iz Privlake. (Iz zbirke učiteljice Jelke Plivelić).

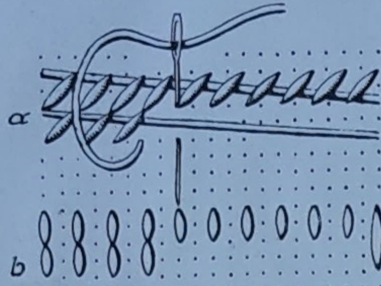
I.

Vrste bodova

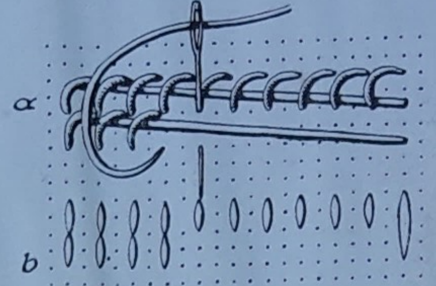
a lice   b naličje

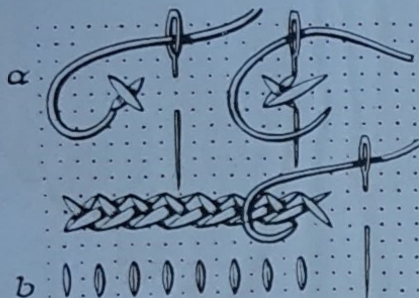
1. križići

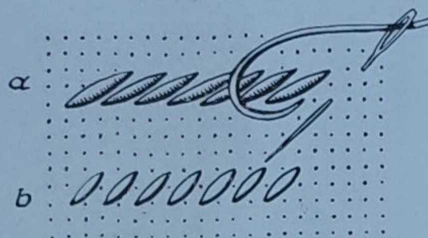
2. pružanac

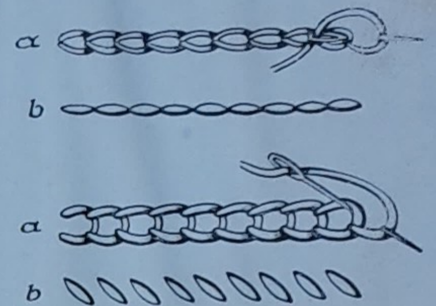
3. napuštanac ili čupavac

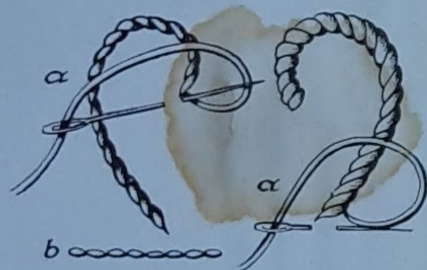
4. pletenac

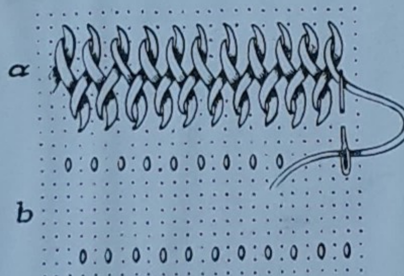
5. plosni kosi bod

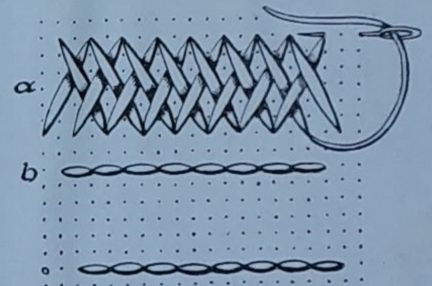
6. obični i široki lančanac

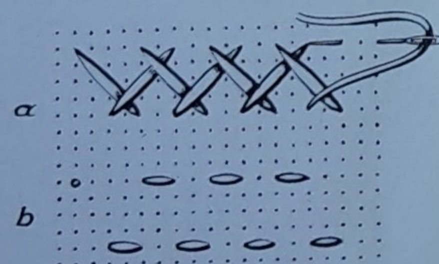
7. obični i široki ovijanac

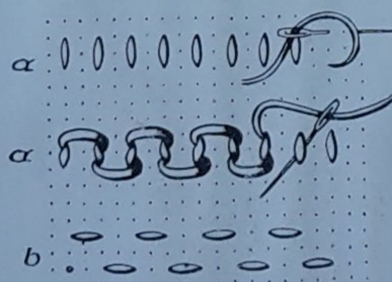
8. prepletenac

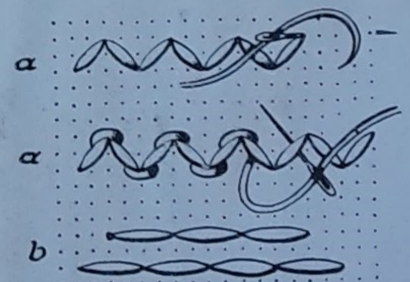
9. prepletenac

10. dvostruka prekrštenica

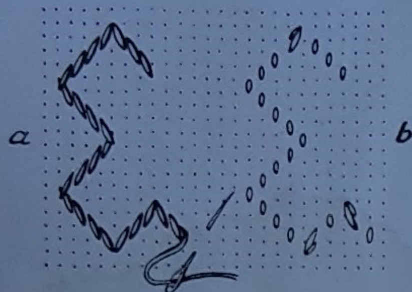
11. ravna opletuša

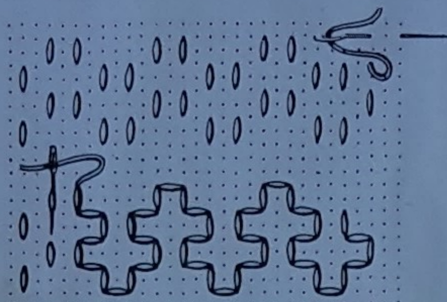
12. kosa opletuša

II.

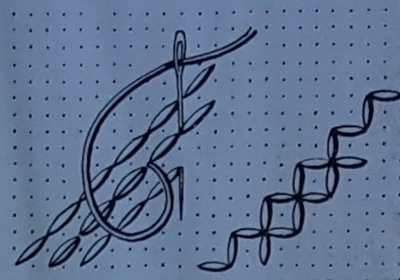
Vrste bodova
a lice b naličje

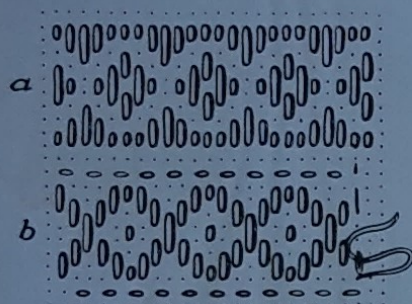
13. u sitno

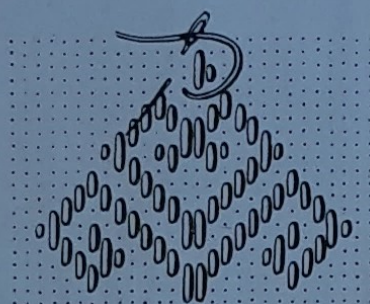
14. pisanac

15. lozanje

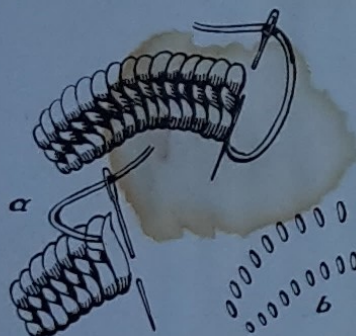
16. opačak

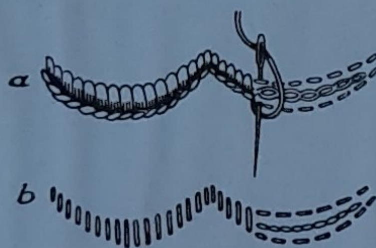
17. povlaka

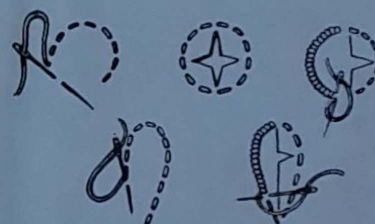
18. plosni vez po pismu

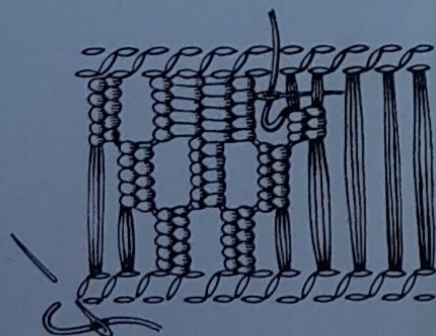
19. pečki vez

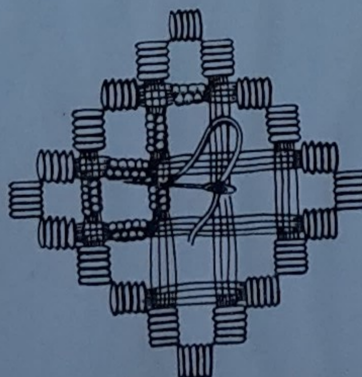
20. obamet

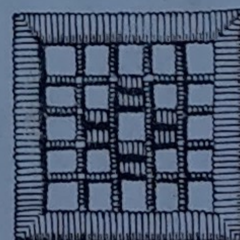
21. bušeni vez

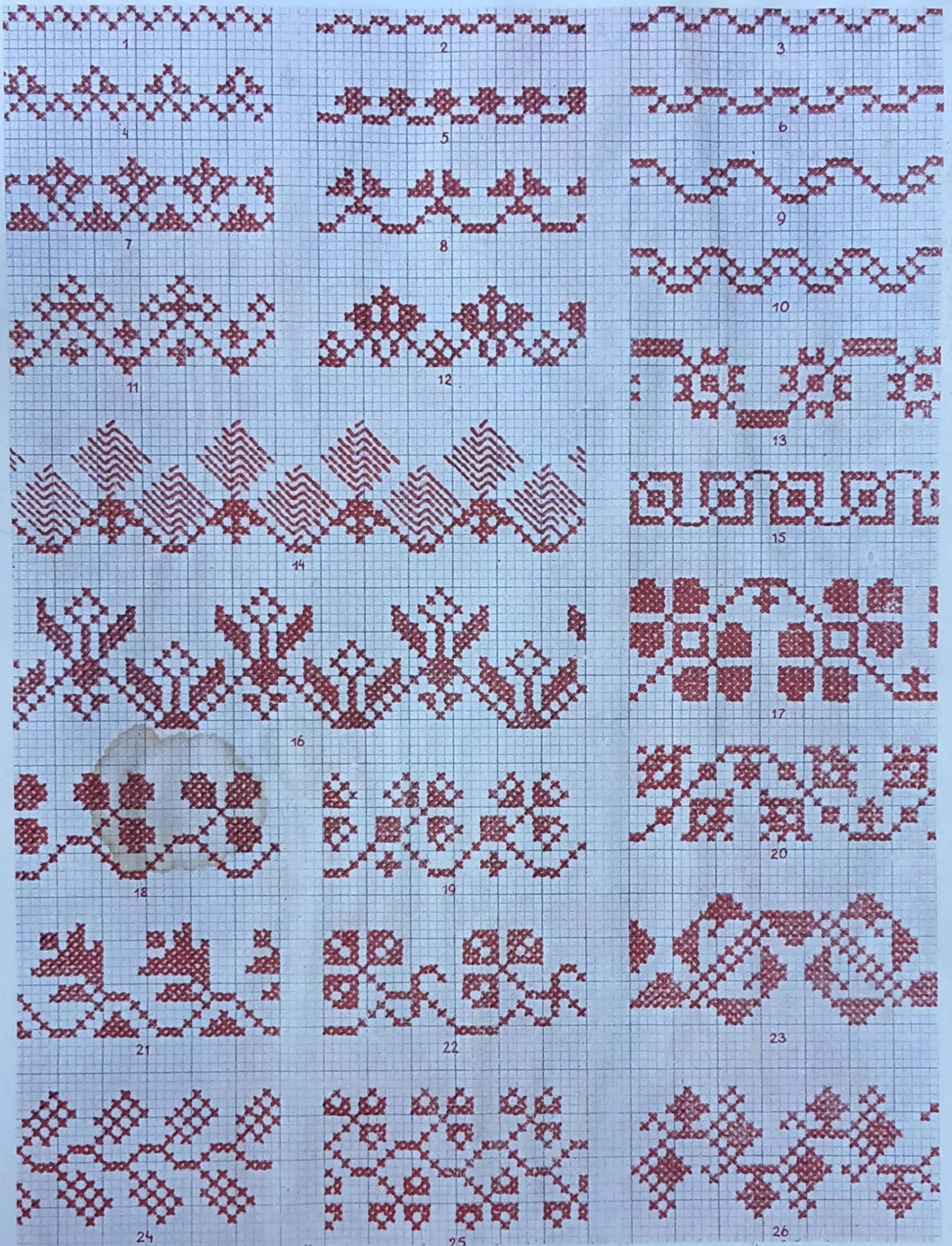
22. razplet

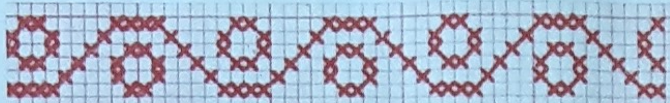
23. izrezanac

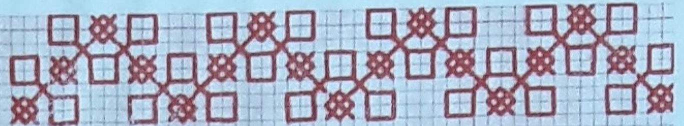

24. vez po vezu

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26

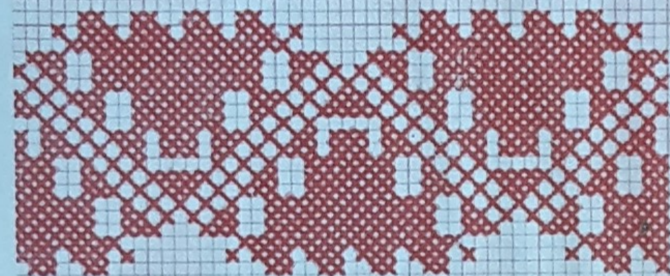

1
2
4
5
6
7
8

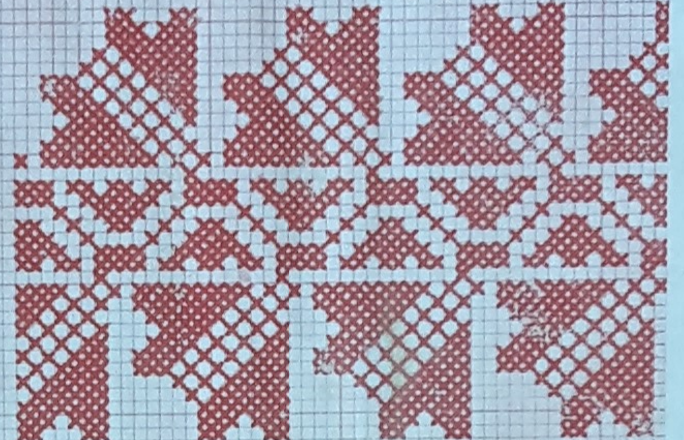

1

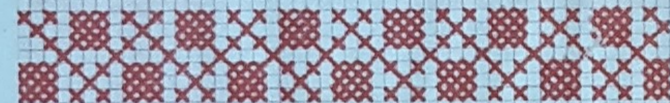

6

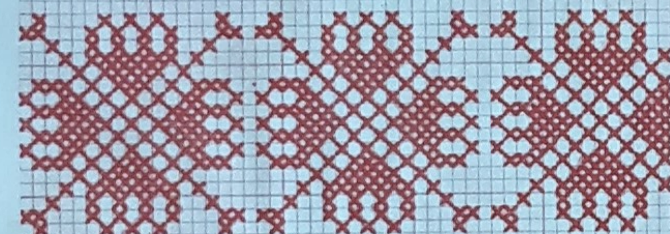

2

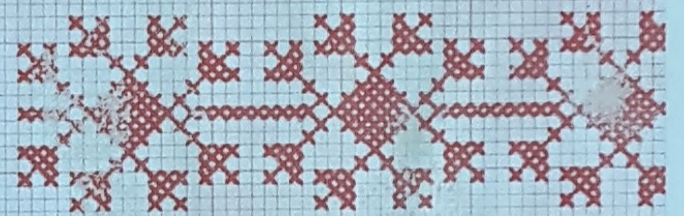

7

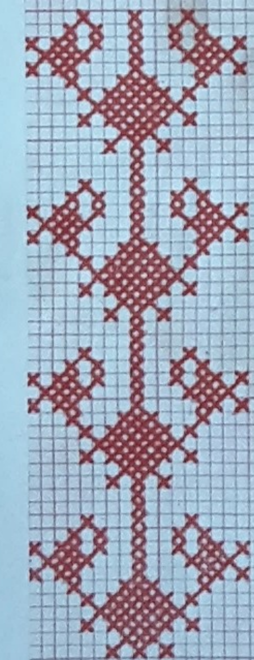

3

8

4

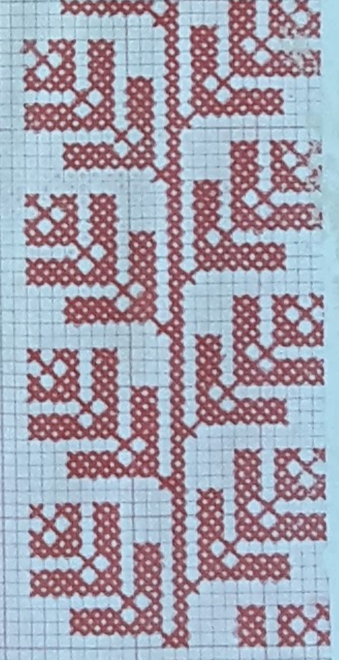

5

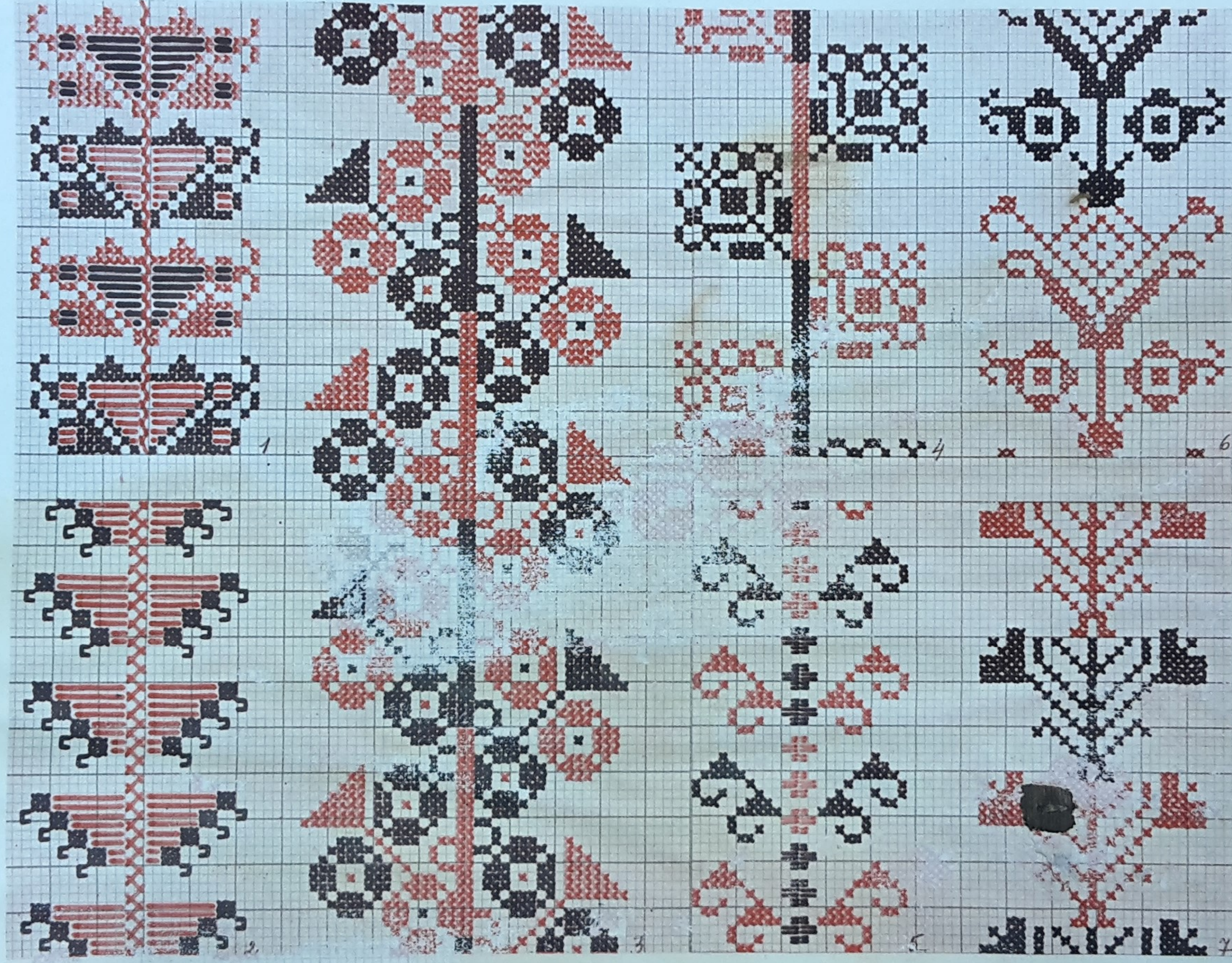

9

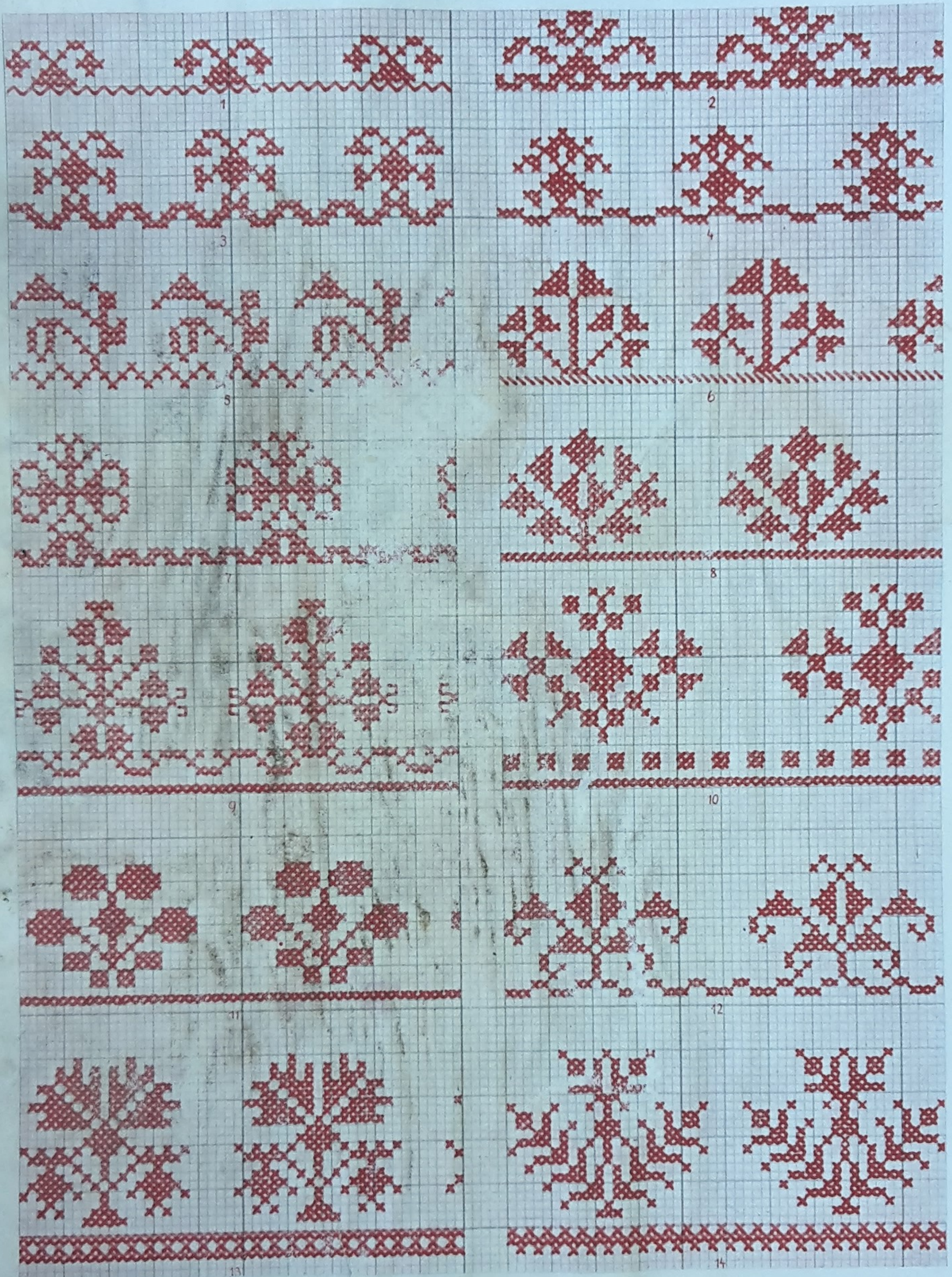

10

11

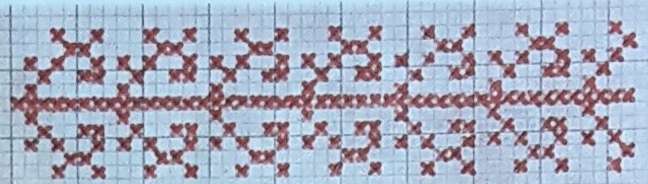

12

13

1
2
3
4
5
6
7

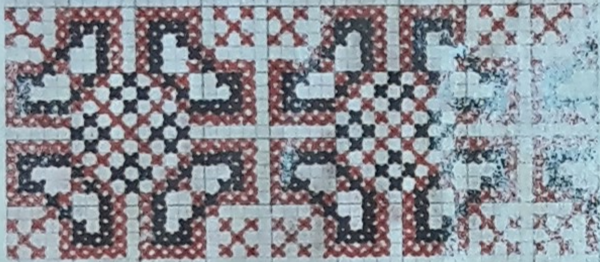

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14

1

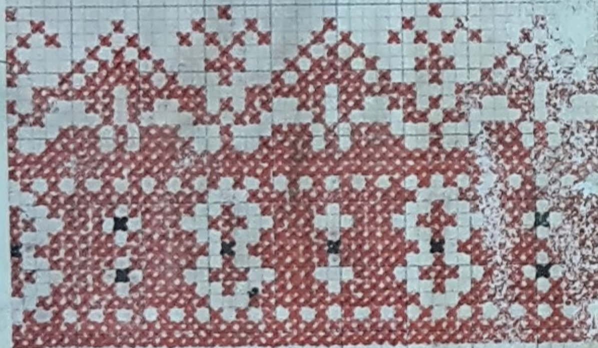

2

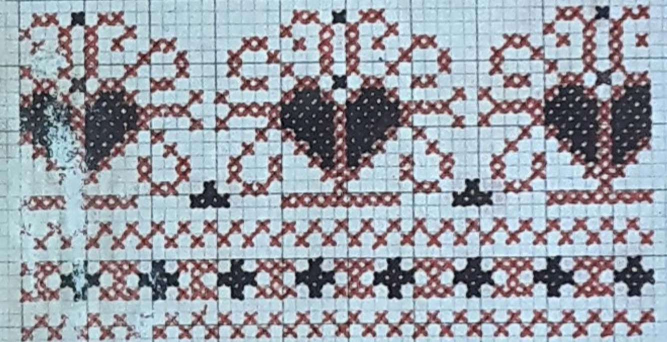

3

4

5

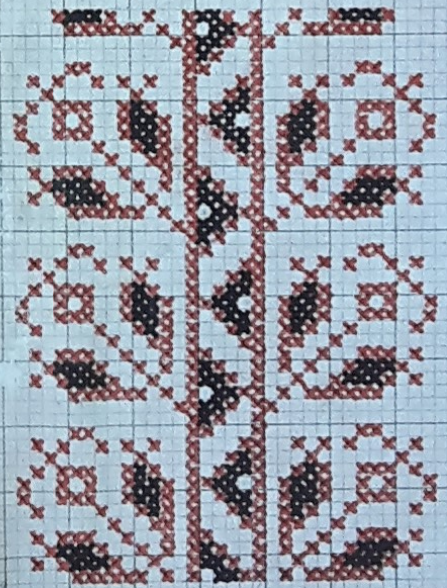

6

7

8

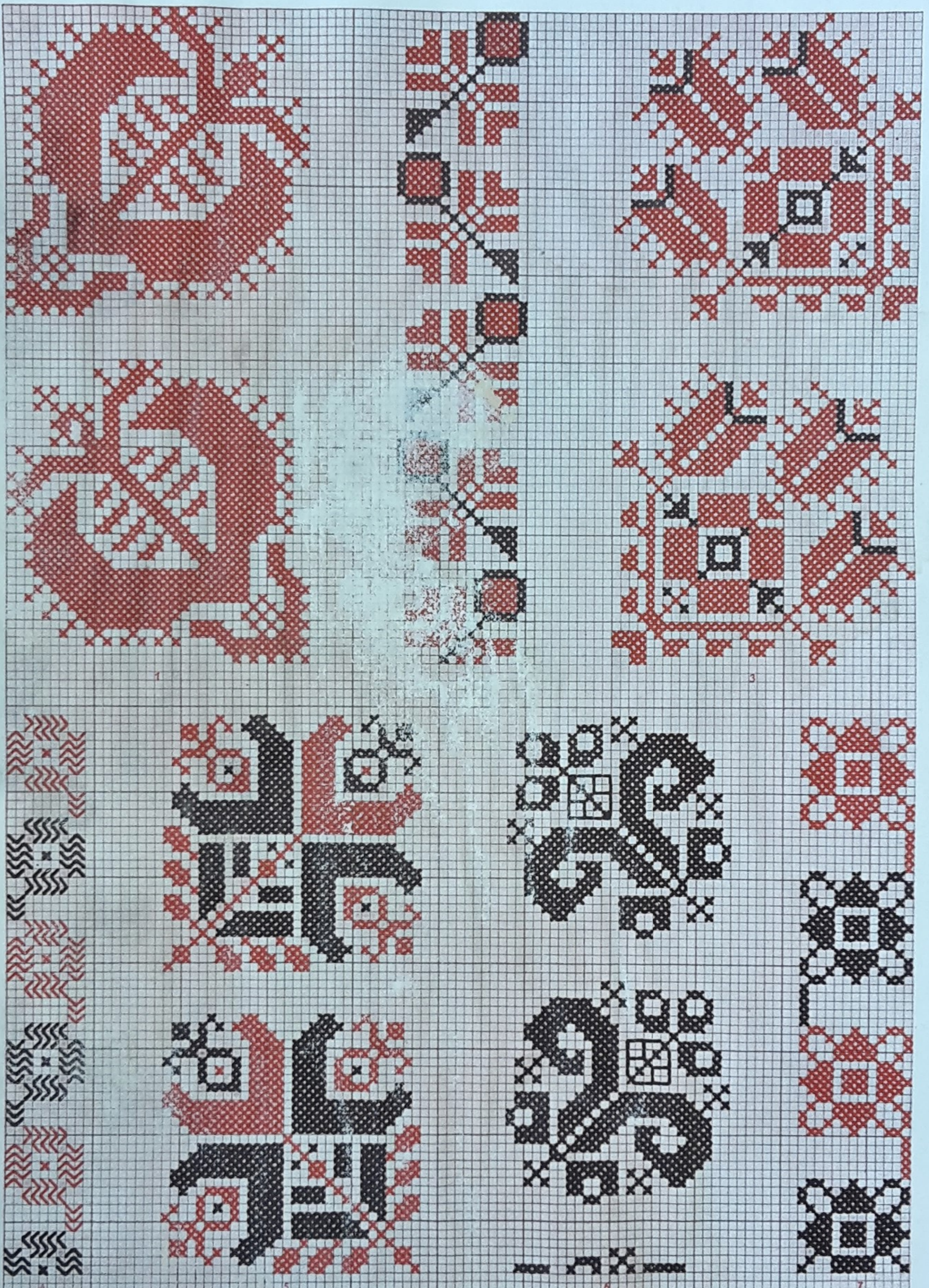

9

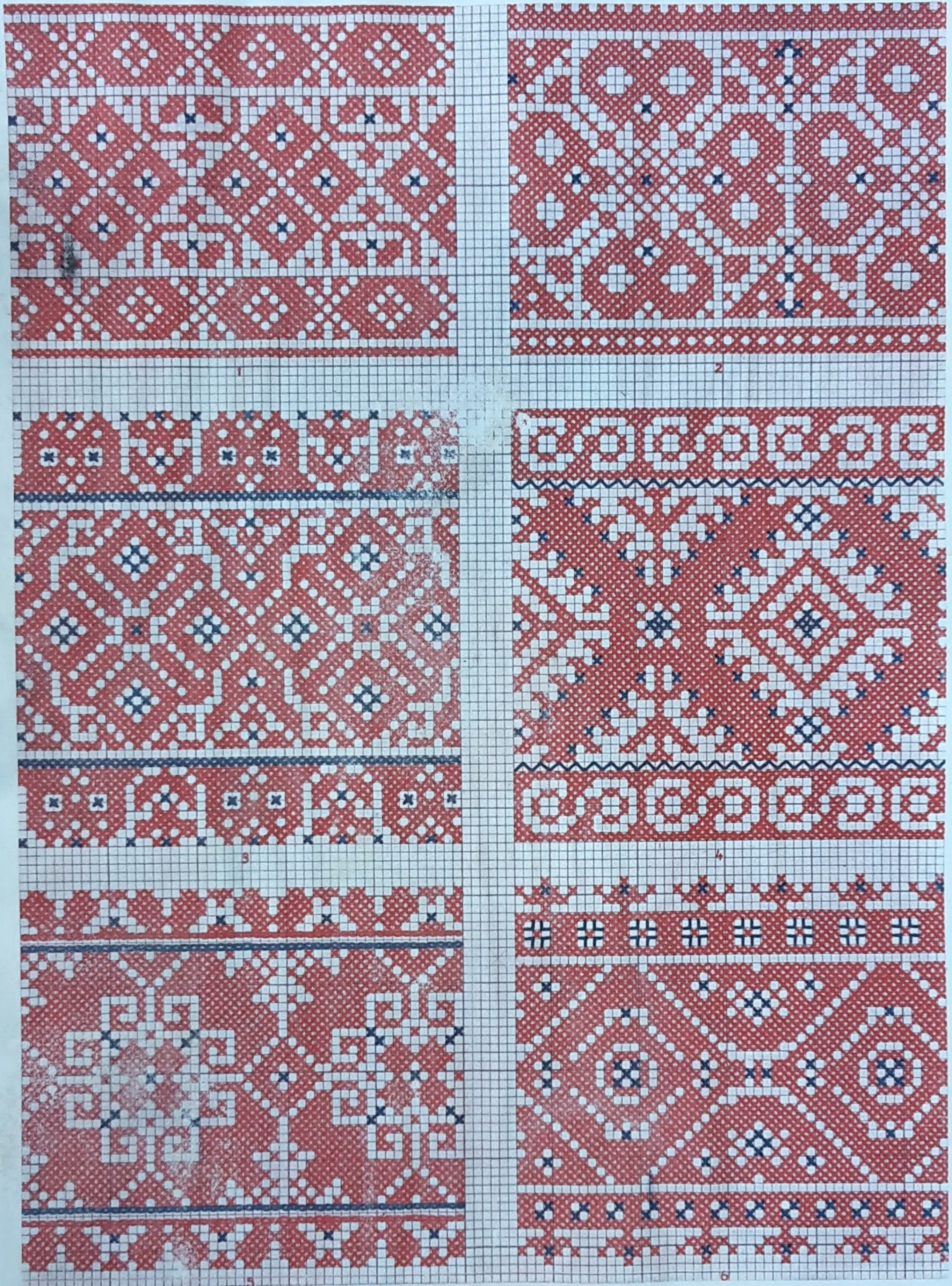

10

11

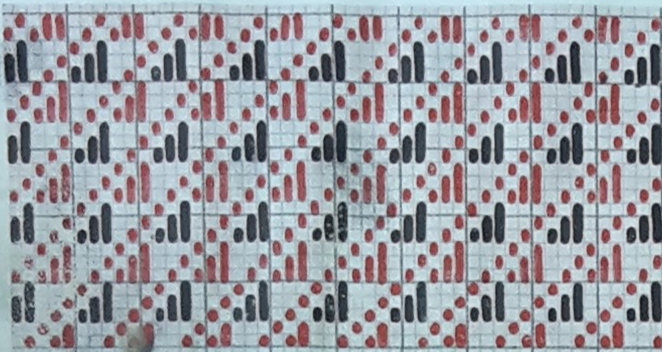

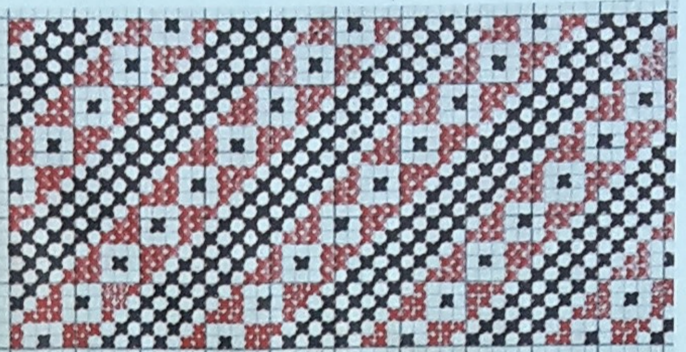

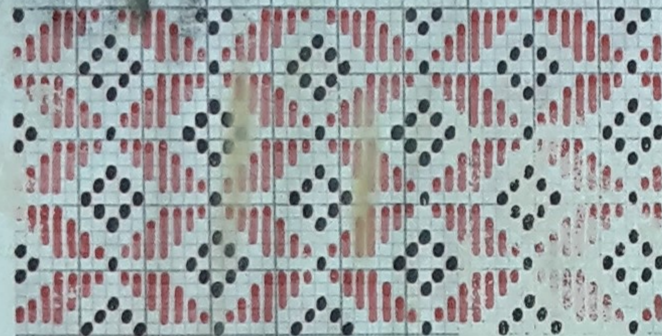

1
3
4
5
6
7

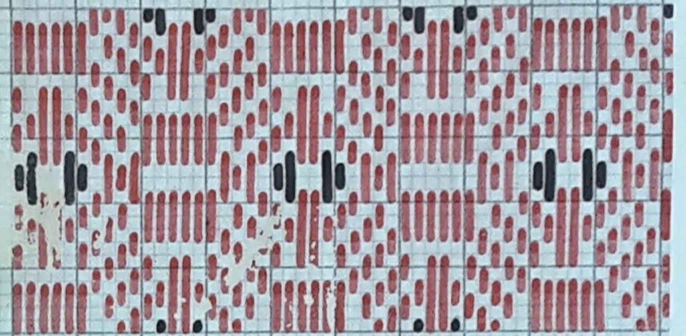

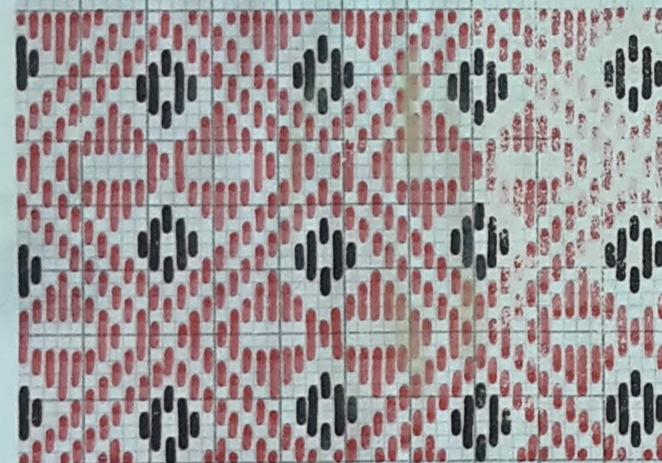
1
2
3
4
5
6

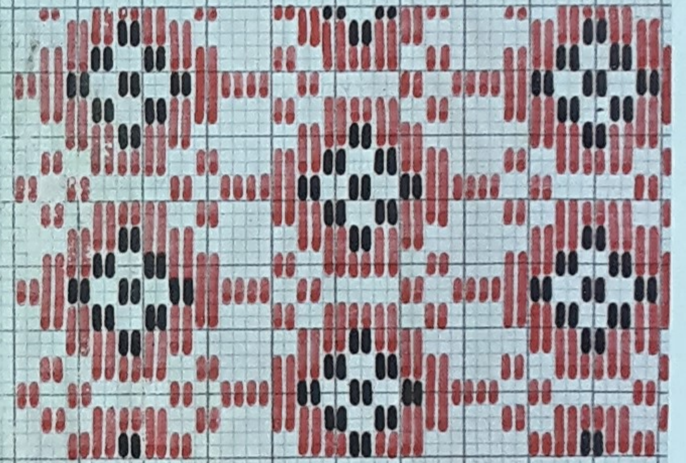

1

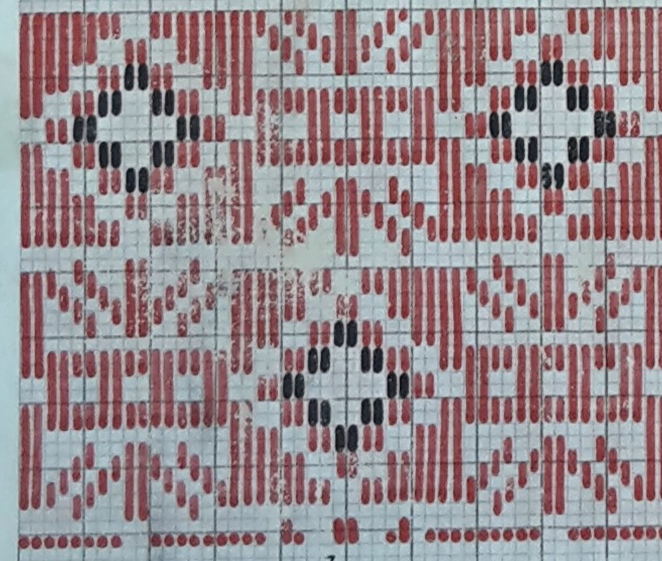

2

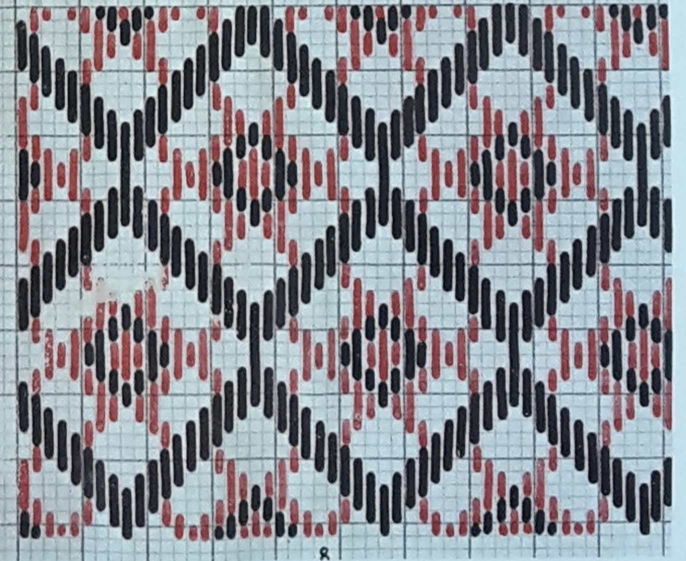

3

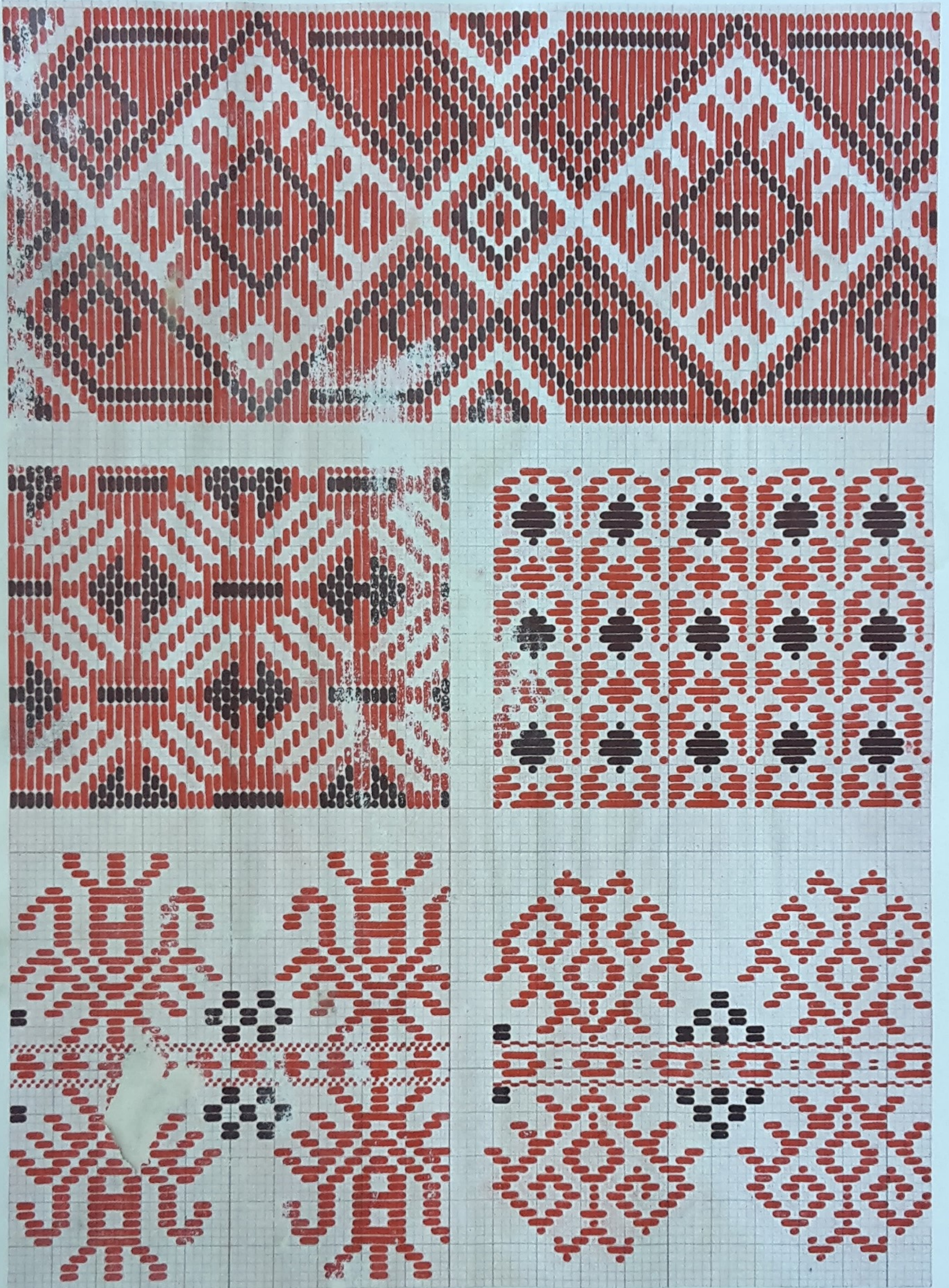

4

5

6

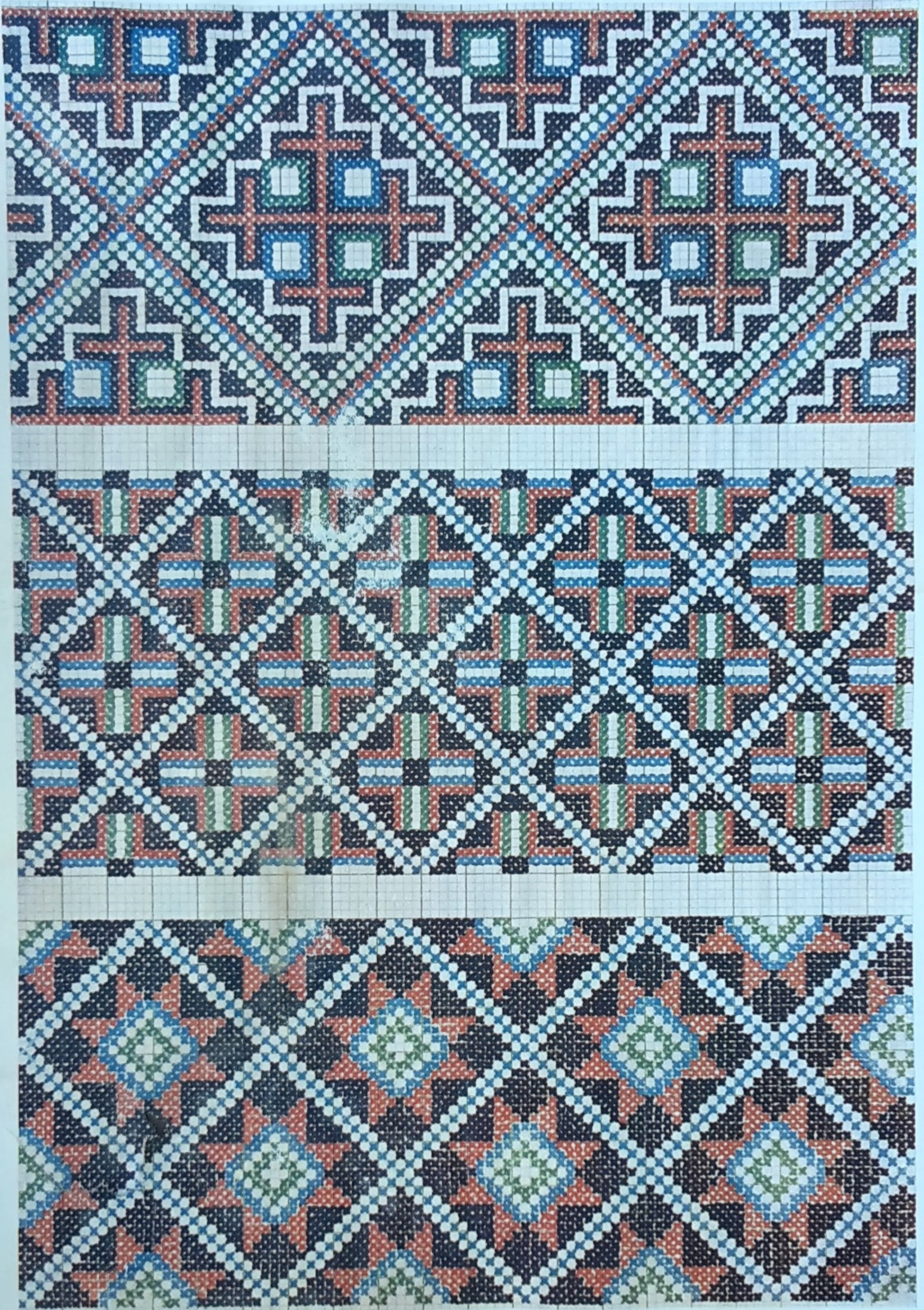

7

8

1

2

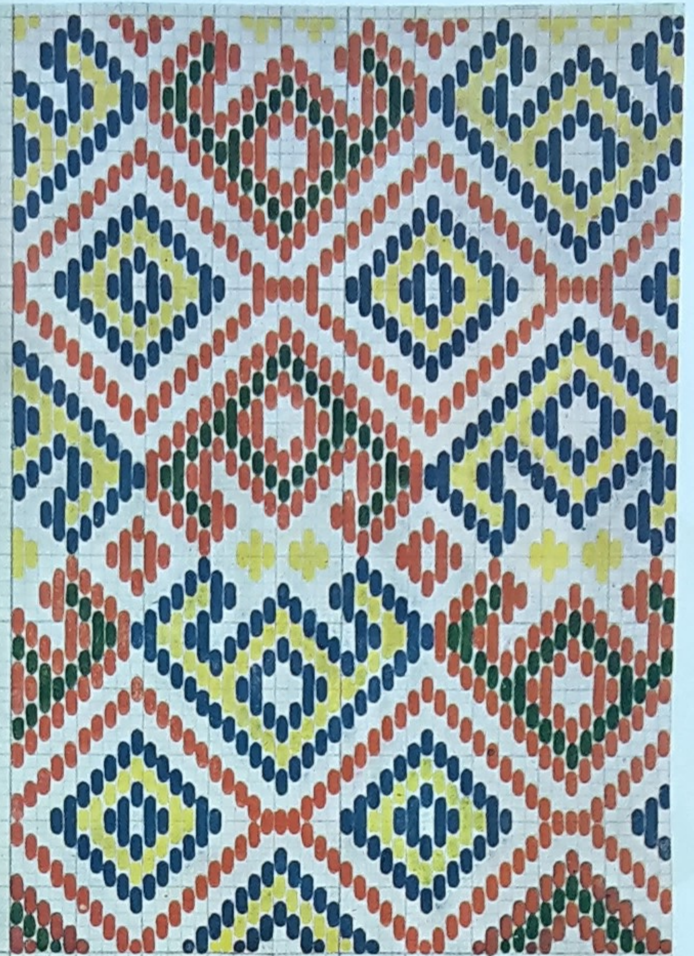
3

4

1

2

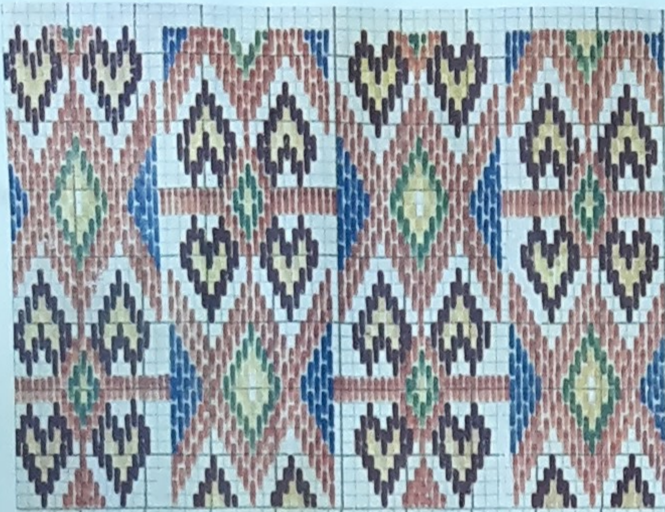

3

4

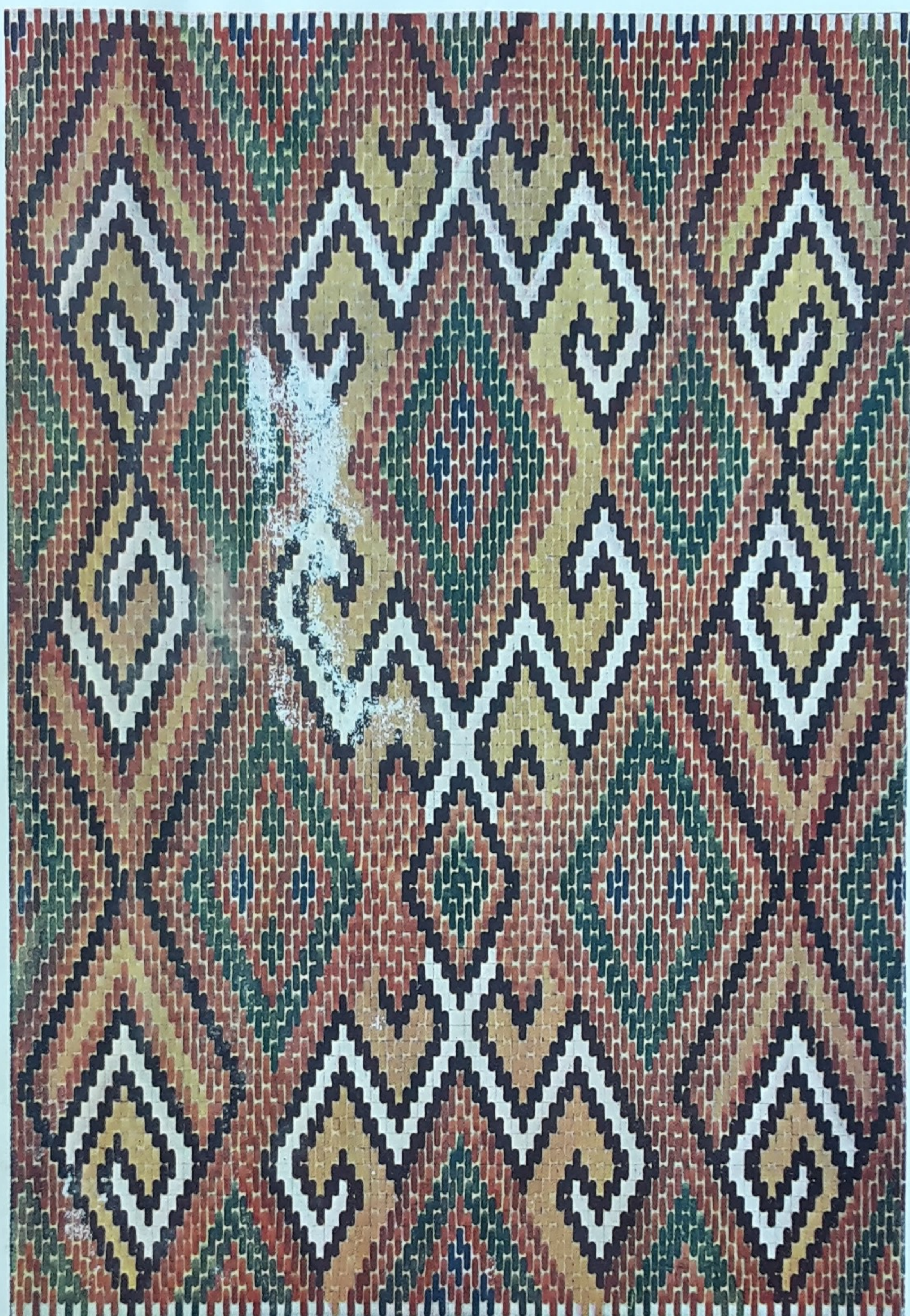

1

2

3

4

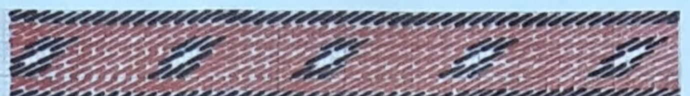

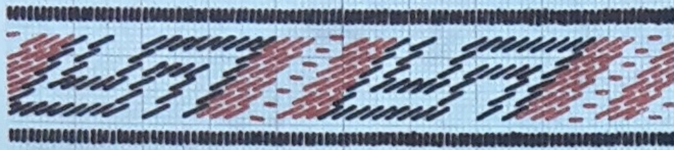

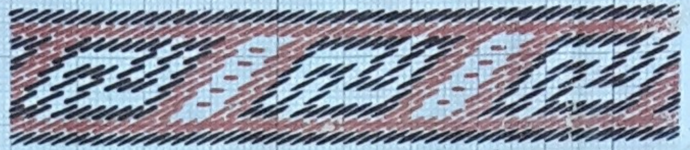

1

2

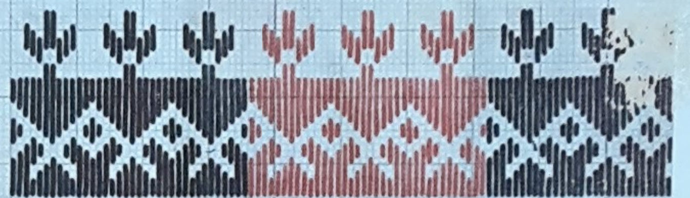

3

4

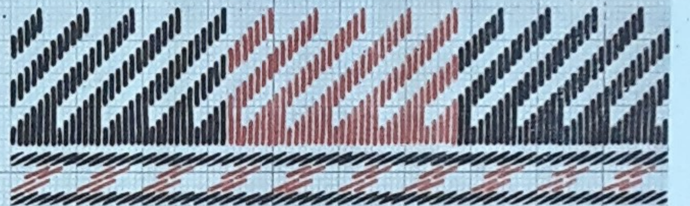

5

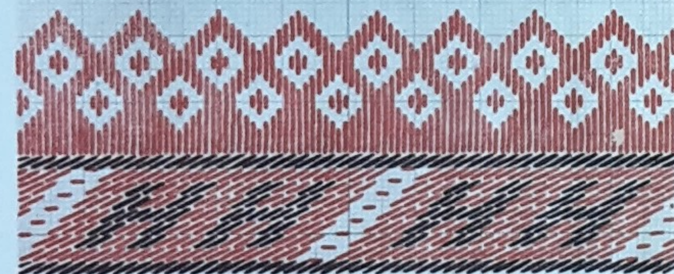

6

7

8

9

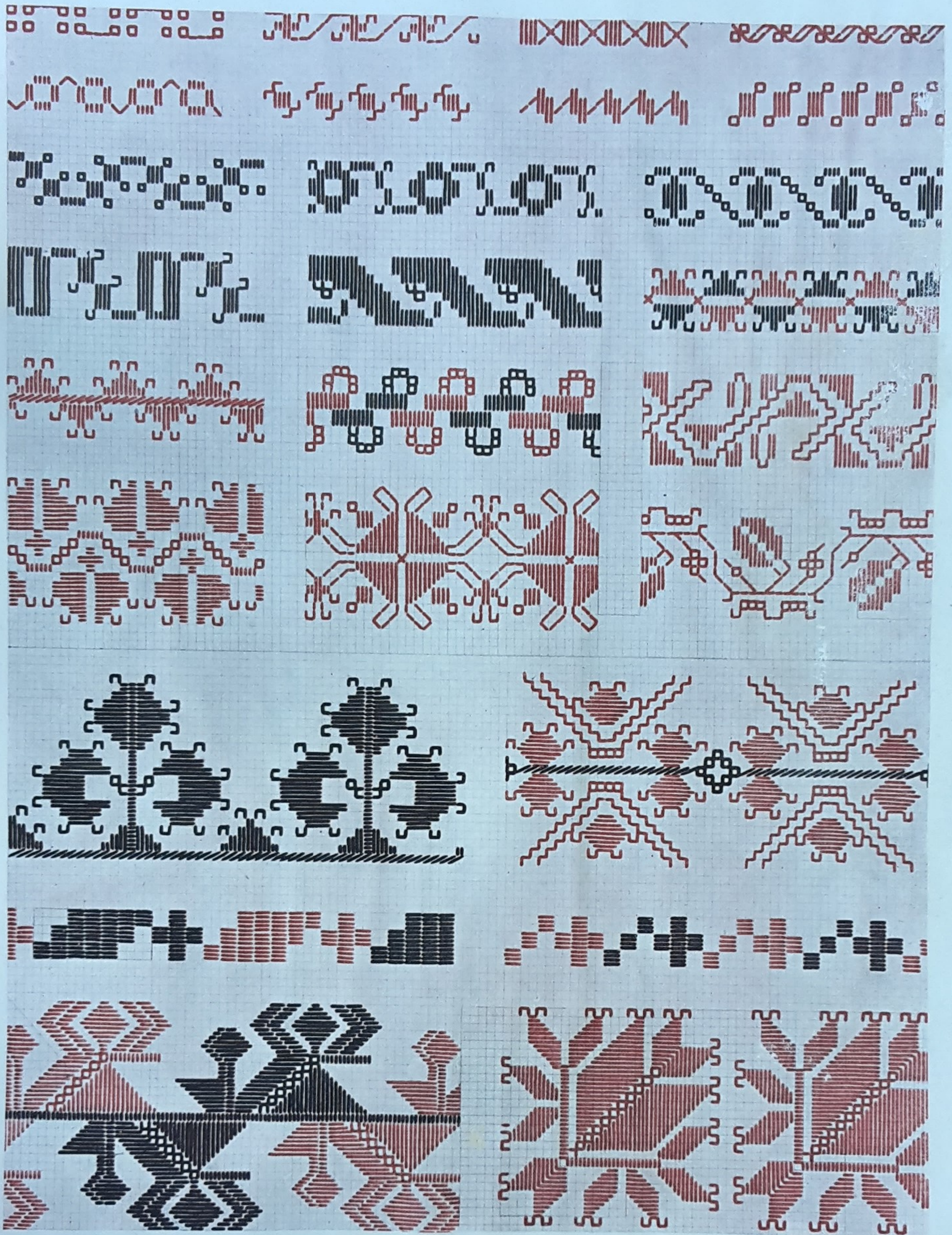

10

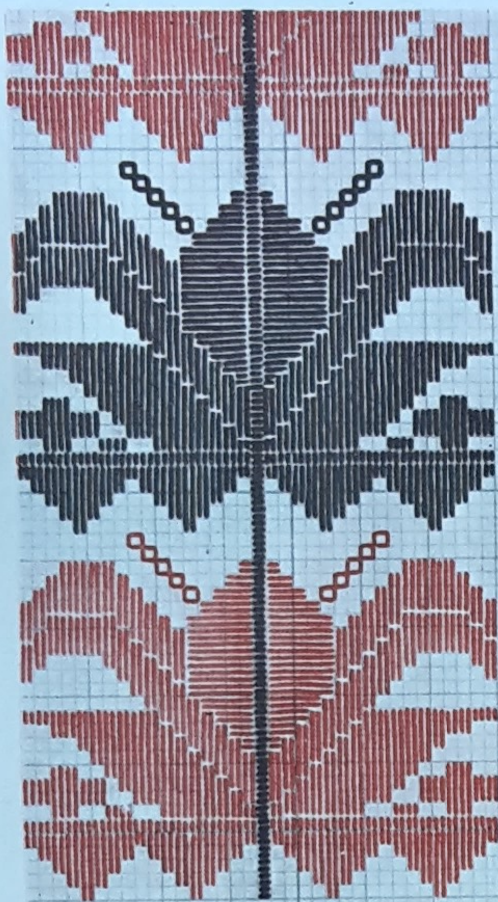

11

12

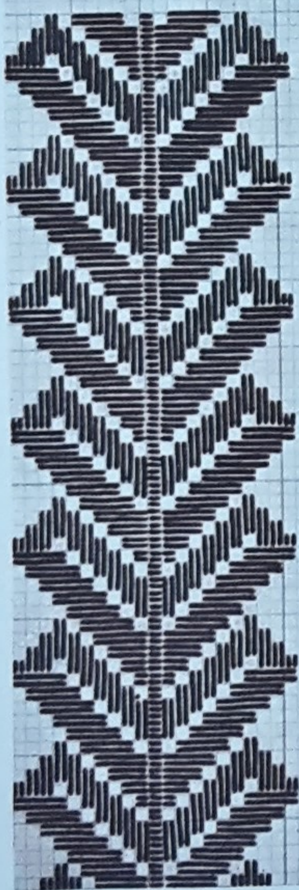

13

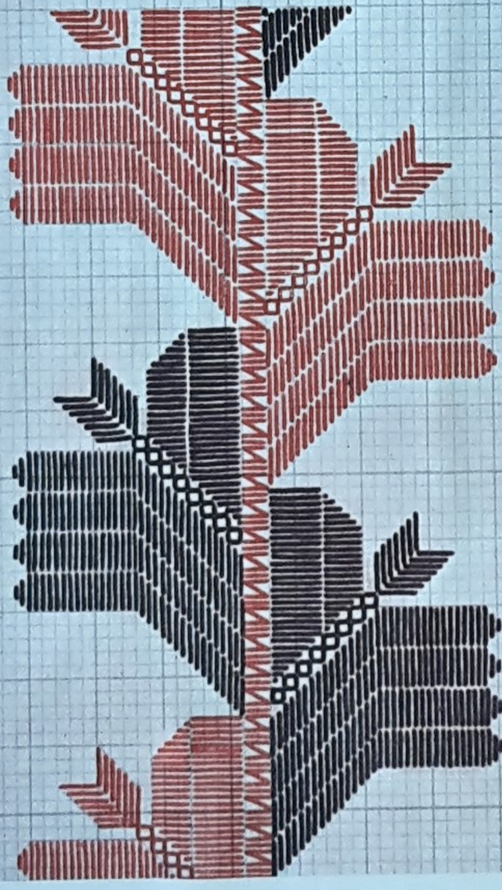

14

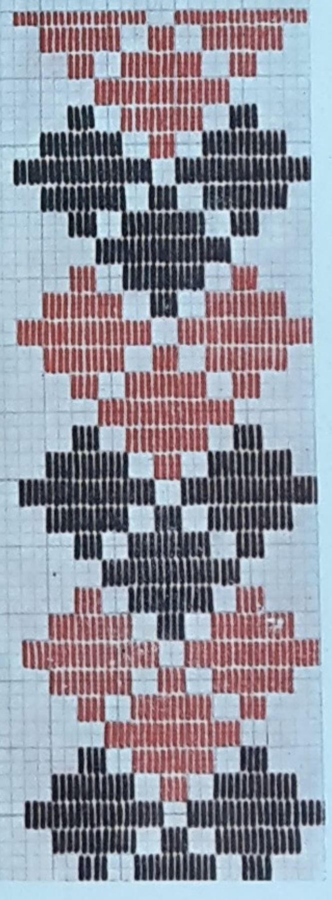

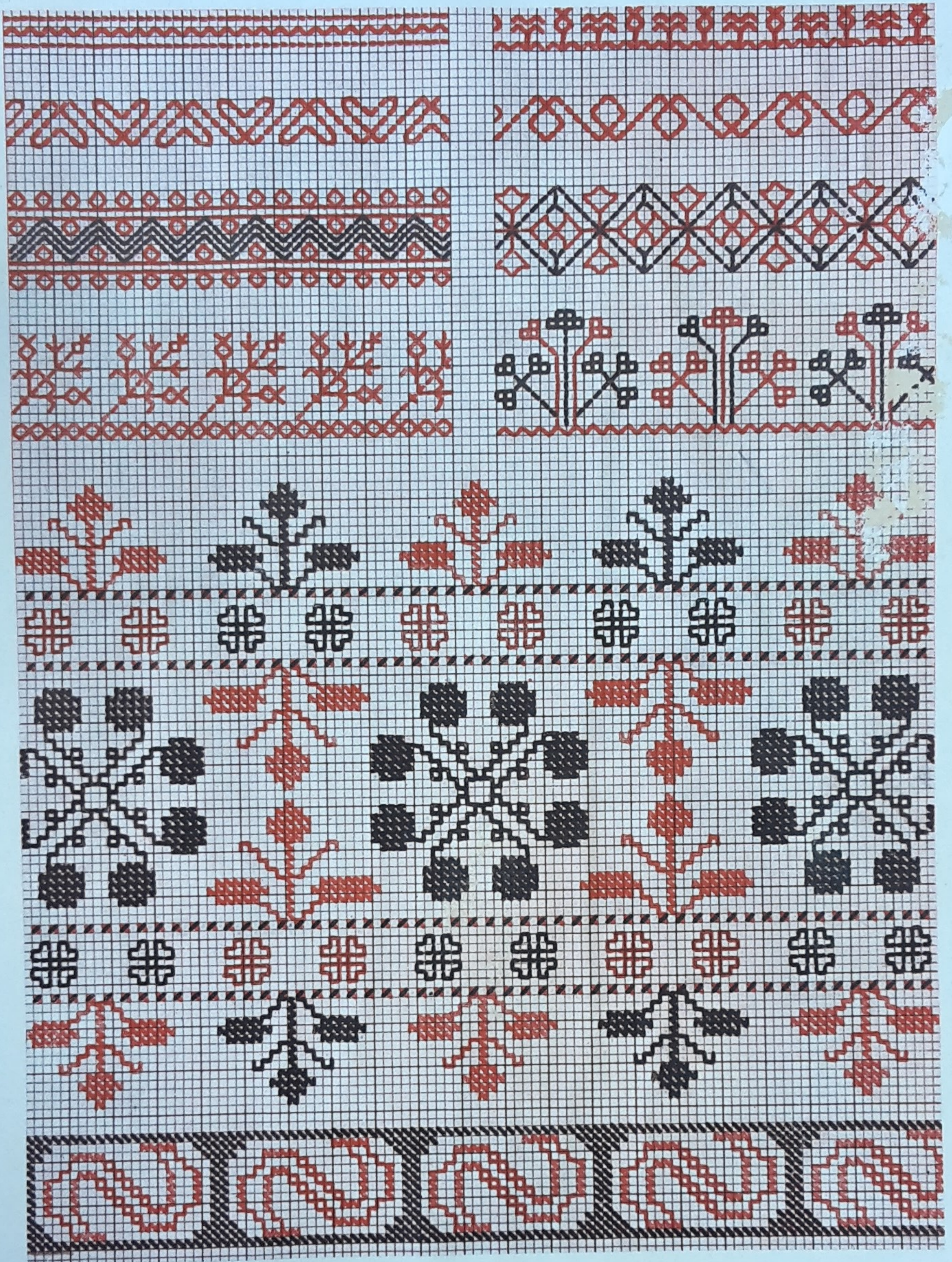

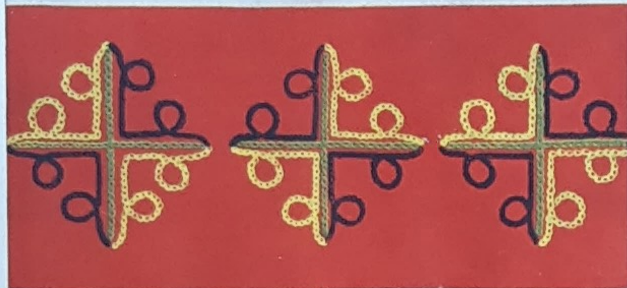

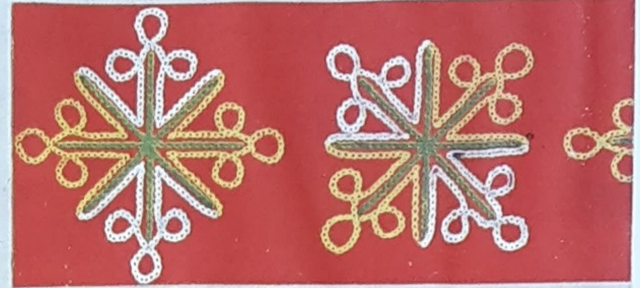

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

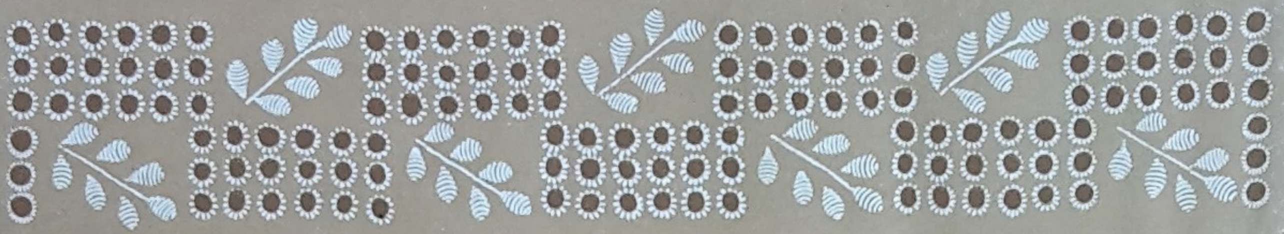

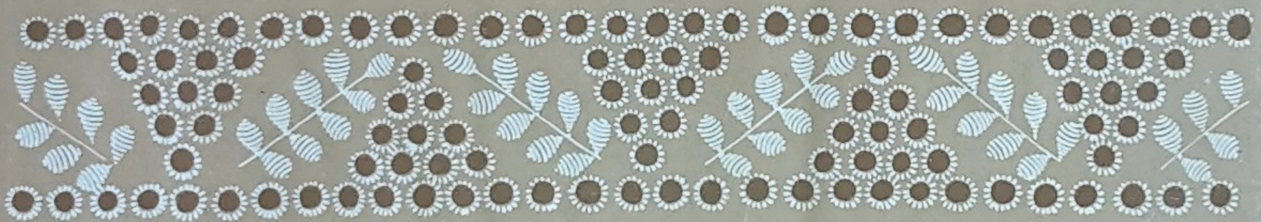

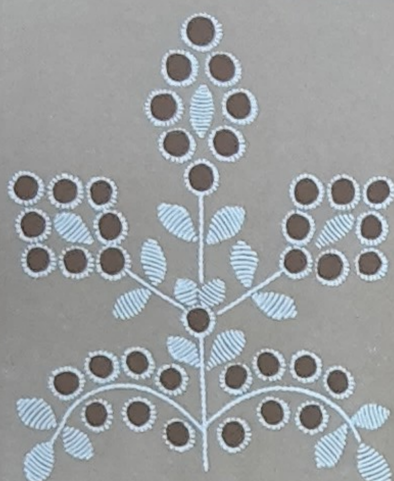

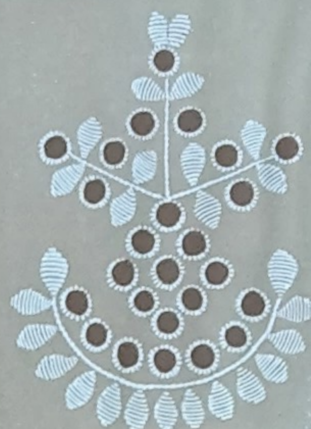

1
2
3
5
6

1

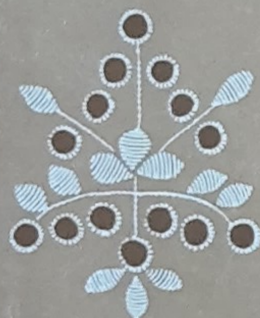

5

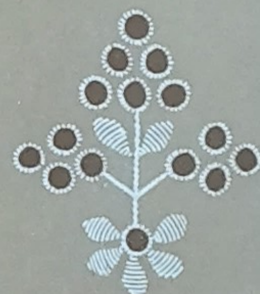

8

2

6

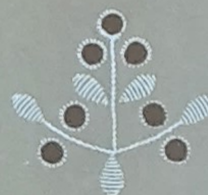

9

3

10

4

7

11

